สำนักหอสมุด

อภินันทนาการ

สารานุกรม
ของใช้และของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต

รองศาสตราจารย์
ดร. สนม ครุฑเมือง

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร
วันลงทะเบียน 18 ก.ค. 2555
เลขทะเบียน 1.5912.0.0.0.9
เลขเรียกหนังสือ.....

TT
166
.T5
ส193ส
2555

มหาวิทยาลัยนเรศวร

๒๕๕๕

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์

ชื่อหนังสือ : สารานุกรมของใช้และของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต
ชื่อผู้เขียน : รองศาสตราจารย์ ดร.สนม ครุฑเมือง
พิสูจน์อักษร : ดร. สุชาดา เจียพงษ์
ปก : พิษณุโลกดอทคอม
พิมพ์ที่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
พิมพ์ครั้งที่ ๓ : พ.ศ. ๒๕๕๕ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

กตัญญูตาวิชาการ แด่...

พ่อโพธิ์ แม่อุ่นเรือน ครุฑเมือง ปราชญ์ชาวบ้านวังกะพี้ และบ้านหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ และปราชญ์ชาวบ้านทุกท่านที่ให้ข้อมูลเป็นวิทยาทานแก่ชนรุ่นหลังเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ยั่งยืนตลอดกาล

คำนำ

การจัดทำสารานุกรมของใช้และของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้

๑. เพื่อส่งเสริมเผยแพร่วิชาการให้แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับของใช้ ของเล่นพื้นบ้านไทยที่กำลังจะสูญหายและสูญหายไปแล้ว โดยตระหนักถึงการสืบทอดบริรักษ์เอกลักษณ์ของชาติให้มั่นคงสืบไป

๒. เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้า และเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๓. เพื่อใช้ประกอบสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในโอกาสได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก ชั้นสูงสุด (สาย๔)

ของใช้และของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีตที่ได้รวบรวมครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาหาข้อมูลจากคำบอกเล่าของวิทยากรชาวบ้าน เขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดอุตรดิตถ์ วิธีการเรียบเรียงเนื้อหาสาระจะให้คำจำกัดความ ความเป็นมา การใช้สอย และการพัฒนาของใช้ต่าง ๆ โดยมีวิทยากรเอก คือ พ่อโพธิ์ แม่อุ่นเรือน ครุฑเมือง ที่สร้างสรรค์องค์ความรู้คู่คุณธรรมนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และจ่าสิบเอก ดร.ทวี บูรณเขตต์ ปูชนียบุคคลทางวัฒนธรรมไทยได้ให้คำแนะนำปรึกษา รวมทั้งอนุเคราะห์ของใช้จากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านประกอบการค้นคว้า และถ่ายภาพประกอบเรื่อง

อนึ่ง เนื่องจากการจัดทำสารานุกรมของใช้และของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต เป็นการประมวลข้อมูลจากชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ การเรียกชื่อของใช้ การเสนอสาระ จะสรุปตามคำบอกเล่าที่วิทยากรถ่ายทอดไว้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง การดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว อาจมีข้อบกพร่องบางประการอยู่บ้าง หวังว่าท่านผู้รู้ทั้งหลายคงให้คำแนะนำด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ศาสตราจารย์ ดร.กระมล ทองธรรมชาติ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรง ศิริเจริญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุทัย ชูธรรมขจร. อาจารย์สนั่น หลอดแก้วทองแดง คณาจารย์ในเครือข่ายมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกวิทยาเขต และคณาจารย์มหาวิทยาลัยนเรศวรทุกท่านที่ช่วยแนะแนวทางการดำเนินงานจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

ขอขอบใจ อาจารย์ ดร.สุชาดา เจียพงษ์ ประธานสาขาวิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เป็นผู้ประสานงานที่สำคัญทำให้ผลงานเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง นับว่าทุก ๆ ท่านรวมทั้งผู้สนับสนุนที่มิได้กล่าวนาม ณ ที่นี้ มีส่วนช่วยสร้างสรรค์งานวัฒนธรรมพื้นบ้านให้มั่นคงเป็นเอกลักษณ์ของชาติสืบต่อไปในอนาคต

ท้ายที่สุดต้องชื่นชมบุตรของข้าพเจ้า คือ นายแพทย์ดิตถาวุธ ครุฑเมือง อาจารย์คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และนายดิตถานนท์ ครุฑเมือง วิศวกรการสื่อสารได้ร่วมเก็บข้อมูลภาคสนามตั้งแต่ครั้งยังเด็ก รวมทั้งถ่ายภาพประกอบสาระต่าง ๆ เพื่อให้ผลงานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอขอบคุณและขอบใจไว้ ณ โอกาสนี้

รองศาสตราจารย์ ดร. สนม ครุฑเมือง

สารบัญ

สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๑. กรงตาแมว	๑
๒. กรบ	๓
๓. กระจองงอง	๕
๔. กระชอนรดน้ำ	๗
๕. กระต่ายขูดมะพร้าว	๙
๖. กระแตะ	๑๑
๗. กระบวย	๑๓
๘. กระบอกน้ำ	๑๕
๙. กระโปะทำลอดช่อง	๑๗
๑๐. กระแส	๑๙
๑๑. กลัก	๒๑
๑๒. ก้อม	๒๓
๑๓. กะลากันมด	๒๕
๑๔. กะลาครอบปลาหมู	๒๗
๑๕. กะเหล็บ	๒๙
๑๖. กะโห้	๓๑
๑๗. กับดักงู	๓๓
๑๘. กาจับหลัก	๓๕
๑๙. เกวียน	๓๗
๒๐. โกรกกราก	๓๙
๒๑. โกรกกรากเจาะไม้	๔๑
๒๒. ขัด	๔๓
๒๓. ขลุบ	๔๕
๒๔. ข้อง	๔๗
๒๕. ขอฉาย	๔๙
๒๖. ขุบ	๕๑
๒๗. ครกกระเดื่อง	๕๓

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๒๘. ครกข้าวโพด	๕๕
๒๙. ครกไม้	๕๗
๓๐. คราด	๕๙
๓๑. คราดมือเสือ	๖๑
๓๒. ครืน	๖๓
๓๓. ครุ	๖๕
๓๔. ครุโพง	๖๗
๓๕. คอนตัง	๖๙
๓๖. คันสุน	๗๑
๓๗. คันหลาว	๗๓
๓๘. คีมไม้	๗๕
๓๙. เครื่องสีข้าว	๗๗
๔๐. เครื่องสีข้าวโพด	๗๙
๔๑. เครื่องหีบอ้อย	๘๑
๔๒. เคียว	๘๓
๔๓. งอบกะโล่	๘๕
๔๔. จั่นดักสัตว์	๘๗
๔๕. จั่นใย	๘๙
๔๖. จิบไซ	๙๑
๔๗. เฉลว	๙๓
๔๘. ชงโลง	๙๕
๔๙. ชนัก	๙๗
๕๐. ชนาง	๙๙
๕๑. ช้างหีบ	๑๐๑
๕๒. ชุด	๑๐๓
๕๓. ชุดดักเม่น	๑๐๕
๕๔. เชี่ยนหมาก	๑๐๗

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๕๕. ซ่อน	๑๐๙
๕๖. ซุ้มแอ่วนก	๑๑๑
๕๗. ไซ	๑๑๓
๕๘. ด้วงแย้	๑๑๕
๕๙. ด้วงหนู	๑๑๗
๖๐. ตะขาบ	๑๑๙
๖๑. ตะแคะ	๑๒๑
๖๒. ตะบันไฟ	๑๒๓
๖๓. ตะลุ่ม	๑๒๕
๖๔. ตังบาน	๑๒๗
๖๕. ต่างวัว	๑๒๙
๖๖. ตานั่ง	๑๓๑
๖๗. ตานาบ	๑๓๓
๖๘. ตุ้ม	๑๓๕
๖๙. เตาเชิงกราน	๑๓๗
๗๐. เตาฟืน	๑๓๙
๗๑. ถ้วยรีดผ้า	๑๔๑
๗๒. ไถ	๑๔๓
๗๓. ท่อปลา	๑๔๕
๗๔. นมนาง	๑๔๗
๗๕. เบ็ดตกปลากา	๑๔๙
๗๖. เบ็ดนางรำ	๑๕๑
๗๗. เบ็ดพาน	๑๕๓
๗๘. โบม	๑๕๕
๗๙. ปกหลก	๑๕๗
๘๐. ปัจจัยไม้	๑๕๙
๘๑. เปลไม้ไผ่	๑๖๑

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๘๒. พลั่ว	๑๖๓
๘๓. พ้อม	๑๖๕
๘๔. พางลาง	๑๖๗
๘๕. ฟ้าลั่น	๑๖๙
๘๖. ม้าหั่นยา	๑๗๑
๘๗. ม้าหาบข้าว	๑๗๓
๘๘. ไม้กวาดเมืองลับแล	๑๗๕
๘๙. ไม้ควง	๑๗๘
๙๐. ไม้นวดข้าว	๑๘๐
๙๑. ไม้นวดนมนาง	๑๘๒
๙๒. ไม้ปากกา	๑๘๔
๙๓. ไม้โปง	๑๘๖
๙๔. ไม้มือเสือ	๑๘๘
๙๕. ไม้หมอนวด	๑๙๐
๙๖. ไม้หมุน	๑๙๒
๙๗. ไม้หวีดเสียง	๑๙๔
๙๘. ไม้หีบอ้อย	๑๙๖
๙๙. รองเท้าไม้	๑๙๘
๑๐๐. ระหัด	๒๐๐
๑๐๑. รางไต้	๒๐๒
๑๐๒. แร้วธนู	๒๐๔
๑๐๓. แร้วนกเอี้ยง	๒๐๖
๑๐๔. แร้วลอย	๒๐๘
๑๐๕. แร้วสวรรค์	๒๑๐
๑๐๖. ลอบ	๒๑๒
๑๐๗. ลันดักปลาไหล	๒๑๔
๑๐๘. ลูกโยน	๒๑๖

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๑๐๙. เลื่อน	๒๑๘
๑๑๐. วี	๒๒๐
๑๑๑. สว่านโยน	๒๒๒
๑๑๒. สัดทา	๒๒๔
๑๑๓. สาแหรก	๒๒๖
๑๑๔. สุ่ม	๒๒๘
๑๑๕. เสือตบตูด	๒๓๐
๑๑๖. หน้าไม้	๒๓๒
๑๑๗. หม้อกลั่นยา	๒๓๔
๑๑๘. หม้อคอควาย	๒๓๖
๑๑๙. หมอนไม้	๒๓๘
๑๒๐. หม้อน้ำ	๒๔๐
๑๒๑. หวิน	๒๔๒
๑๒๒. ห้าว	๒๔๔
๑๒๓. หินบดยา	๒๔๖
๑๒๔. อีงับ	๒๔๘
๑๒๕. อีจู้	๒๕๐
๑๒๖. อีดูด	๒๕๒
๑๒๗. อีเทิ้ง	๒๕๔
๑๒๘. อีโรย	๒๕๖
๑๒๙. อีเล็ง	๒๕๘
๑๓๐. อีหัน	๒๖๐
๑๓๑. อีหับ	๒๖๒
๑๓๒. อีโหง	๒๖๔
๑๓๓. แอ๊บ	๒๖๖
๑๓๔. แอบใส่ผ้า	๒๖๘
๑๓๕. โอกรีดปลาหลด	๒๗๐

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๑๓๖. กระดิ่งก้ามปู	๒๗๕
๑๓๗. กระบอกระเบิด	๒๗๗
๑๓๘. กลองกิ่ง	๒๗๙
๑๓๙. กลองหนังกบ	๒๘๐
๑๔๐. กะจ๋ม	๒๘๒
๑๔๑. กะล่ง	๒๘๔
๑๔๒. กะลาเขาควาย	๒๘๖
๑๔๓. กะลาเคาะจังหวะ	๒๘๘
๑๔๔. กังหัน	๒๙๐
๑๔๕. กังหันหมุน	๒๙๒
๑๔๖. ขาหยั่ง	๒๙๓
๑๔๗. ควายชน	๒๙๕
๑๔๘. เครื่องบิน	๒๙๗
๑๔๙. จระเข้ไม้	๒๙๙
๑๕๐. จอหนัง	๓๐๑
๑๕๑. จักจั่น	๓๐๓
๑๕๒. จิ้งหน่อง	๓๐๕
๑๕๓. ชฎาลิเก	๓๐๗
๑๕๔. ดาบ	๓๐๙
๑๕๕. ตะแล็บแก็บ	๓๑๑
๑๕๖. ตัวจักจั่น	๓๑๓
๑๕๗. ธนู	๓๑๔
๑๕๘. นกกระเรียนเดิน	๓๑๖
๑๕๙. นกบิน	๓๑๗
๑๖๐. นกหวีด	๓๑๘

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๑๖๑. บันบื้อ	๓๒๐
๑๖๒. บ้าน	๓๒๒
๑๖๓. ป่องแป่ง	๓๒๔
๑๖๔. ปี่	๓๒๖
๑๖๕. ปืนก้านกล้วย	๓๒๘
๑๖๖. ปืนแก๊ป	๓๓๐
๑๖๗. ปืนหนังสติ๊ก	๓๓๒
๑๖๘. เปลเด็ก	๓๓๔
๑๖๙. ม้าก้านกล้วย	๓๓๖
๑๗๐. รถบรรทุก	๓๓๘
๑๗๑. รถสามล้อ	๓๔๐
๑๗๒. รถหลอดด้าย	๓๔๒
๑๗๓. รังตั๊กแตน	๓๔๔
๑๗๔. เรือ	๓๔๕
๑๗๕. เรือกาบมะพร้าว	๓๔๗
๑๗๖. เรือบก	๓๔๙
๑๗๗. เรือบิน	๓๕๑
๑๗๘. ล้อ	๓๕๓
๑๗๙. ล้อลาก	๓๕๕
๑๘๐. ล้อวงกลม	๓๕๗
๑๘๑. ล้อหลอดด้าย	๓๕๙
๑๘๒. ลิงจับหลัก	๓๖๑
๑๘๓. ลูกฟัด	๓๖๓
๑๘๔. ว่าว	๓๖๕
๑๘๕. วิหคสายฟ้า	๓๖๘

สารบัญ (ต่อ)

สารานุกรมของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต	หน้า
๑๘๖. หนอนเดิน	๓๗๐
๑๘๗. หม้อข้าวหม้อแกง	๓๗๒
๑๘๘. หุ่นไม้โสน	๓๗๔
๑๘๙. หุ่นหนามคัดเค้า	๓๗๖
๑๙๐. โหวด	๓๗๘
๑๙๑. อีโก๊ะ	๓๘๐
๑๙๒. อีดีด	๓๘๒
๑๙๓. อีบื๋อ	๓๘๔
๑๙๔. อีโบ๊ะ	๓๘๕
๑๙๕. อีโอ๊บ	๓๘๗

สารานุกรม

ห้องสมุดวิทยาลัยนครราชสีมา ของใช้ในครัวเรือนไทยในอดีต

กรงตาแมว

กรงตาแมว กล่องตาแมวหรือกรอกตาแมว เป็นกล่องไม้ชนิดหนึ่งสำหรับดักหนู ปกติการดักหนูโดยใช้เครื่องมือบางชนิด เช่น ด้วง ฟ้าทับเหว ต้ำกระทืบหนู ฯลฯ หนูที่ดักได้จะตายเพราะถูกบ่วงเชือกรัดหรือแผ่นไม้ทับ การเอาหนูตายแล้วมาทำเป็นอาหารไม่อร่อย หากเป็นหนูถูกฆ่าใหม่ ๆ เนื้อจะแดงสด เมื่อปรุงอาหารจะได้รสชาติดี ดังนั้นชาวบ้านจึงคิดวิธีการจับหนูเป็น ๆ เพื่อเก็บไว้ทำอาหารกินได้นาน ๆ กรงตาแมวจึงเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้ดักและขังหนูครั้งละหลาย ๆ ตัว

กรงตาแมวทำเป็นกล่องไม้เหมือนหีบไม้ใส่เสื้อผ้า มีรูปเป็นกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้ไม้สักทำเป็นกล่องมีความกว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร กล่องสูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร เข้ามุมใช้ประตูตีประกบกันเป็นกล่อง ใช้ฝาไม้ปิดโดยทำรางเลื่อนดึงเข้าดึงออกได้ ด้านข้างกล่องไม้จะเปิดช่องกว้างหลาย ๆ ช่อง ให้อากาศถ่ายเท และเพื่อให้หนูเห็นเหยื่อล่อภายในกล่องใช้ตะแกรงลวดหรือเหล็กเส้นเล็ก ๆ กั้นช่องทำเป็นซี่กรงกันไม่ให้หนูออกมา กล่องไม้จะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนกลไกดักหนู และส่วนกรงขังหนู

ส่วนกลไกดักหนู จะอยู่ส่วนหน้า เจาะรูกลม ๆ ๒ รู ด้านหน้ากล่องไม้เพื่อทำเป็นทางเข้า รูเจาะต้องใหญ่พอให้หนูตัวโต ๆ เข้าไปภายในกล่องได้ ไม้ด้านหน้านี้ทำให้กระดกโดยให้ ไม้วงกลมกลิ้งปิดรูกลม ๒ รู ซึ่งเป็นทางเข้าของหนู หากหนูเข้าไปในรูหนึ่งรูใด ไปเหยียบไม้กระดกภายใน ฝาวงกลมจะกลิ้งมาปิดทันที หนูจะรีบหาทางออก และเข้าไปในช่องกรงขังหนูทำเป็นประตูเข้าเหมือนเป็นงา ซึ่งทำด้วยลวดหรือเหล็ก ซึ่งหนูกัดออกมาไม่ได้

การใช้กรงตาแมว นำกล่องไม้ไปวางที่มีหนูชุกชุม ใช้เมล็ดข้าวเปลือก ข้าวสาร ถั่วต่าง ๆ โรยไว้ในกรงขังหรือวางเรียงรายตามช่องปากทางเข้า หนูเห็นเหยื่อล่อจะเดินเข้าไปทางช่องที่เป็นตาแมว แผ่นไม้กระดกฝาวงกลมปิดไว้สนิท หนูจะหนีไปอยู่ในกรงขังช่องตาแมวอีกข้างหนึ่ง ซึ่งยังเปิดอยู่ เป็นช่องทางให้หนูเข้าไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเต็มกล่องไม้ การเรียกว่า กรงตาแมว เพราะว่าทางเข้าของหนูคล้ายนัยน์ตาของแมวทั้ง ๒ ข้างนั่นเอง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. บุญมี เก่งธัญการ, นาย อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๖ ต.หนองหลวง อ.สว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี
๒. เบิ้ล จันมา, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕/๑ ต.หล่มสัก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๓. ฝอย รุ่งเรือง, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๘ ต.จอมทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. ฟื้น เพ็ชรโต, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ ๒ ต.ดงตะขบ อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๕. เวช หัตถาจารย์, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๘๕ ถ.ประชาราษฎร์ อ.สรรคโลก จ.สุโขทัย

กรบ

กรบ เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ใช้แทงปลาขนาดตัวใหญ่ มีลักษณะคล้ายฉมวก บางทีก็เรียกว่า กบ หรือ ตบ

กรบจะมีปลายเป็นเหล็กแหลมขนาดใหญ่กว่าฉมวก แต่มือถือเป็นด้ามไม้เนื้อแข็ง จะสั้นกว่าด้ามฉมวกที่ทำด้วยไม้ไผ่ เหล็กปลายแหลมที่เป็นส่วนแทงปลาอาจมี ๓ แฉก ๕ แฉก หรือ ๗ แฉก ก็ได้ การประดิษฐ์ด้ามกรบใช้สำหรับจับเวลาแทงปลาใช้ไม้เนื้อแข็ง ส่วนปลายด้ามถือทำให้โค้งงอ เพื่อให้จับได้กระชับแน่น เมื่อแทงปลาติดแล้วหากปลาดิ้นก็ใช้แรงน้ำหนักจากตัวคนกดลงไปที่ตัวปลาได้โดยไม่เจ็บมือ ปลายด้ามกรบบริเวณมือจับบางทีมีการแกะสลักลวดลายเป็นรูปหัวสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลิง นก งู เป็นต้น ถัดจากมือจับซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งจะใช้ไม้ไผ่รวกลำเล็ก ๆ ข้อสั้น ๆ แข็งแรงทนทาน จำนวนลำไม้ไผ่จะเท่ากับจำนวนแฉกของกรบ เช่น ถ้ากรบมี ๓ แฉก ก็ต้องใช้ ไม้ไผ่ยาวขนาด ๕๐-๖๐ เซนติเมตร ๓ ท่อน ใช้หวายหรือลวดถักยึดให้แยกออกจากกันเป็นแฉกๆปลายไม้รวกผูกยึดกับด้ามไม้เนื้อแข็ง เหล็กสวมทับกับไม้รวกนั้น ใช้วิธีการเผาเหล็กให้แดงใส่ครั่งไว้ในรูไม้ไผ่ กดเหล็กเข้าไปในรูเมื่อครั่งละลายและเย็นลงแล้วจะยึดเหล็กสวมได้แน่น จากนั้นใช้วงแหวนเหล็กกว้าง ๓ เซนติเมตร สวมทับรัดให้แน่นหนาอีกครั้งหนึ่ง ปลายกรบที่เป็นเหล็กสำหรับไว้แทงปลาจะแหลมคมมาก

วิธีใช้ ผู้ที่ออกไปหาแทงปลาจะจับที่มือถือ มักใช้กรบแทงปลาในบริเวณน้ำไหลลึกไม่เกินหัวเข่า วิธีการแทงปลาอาจปักกิ่งไม้วางห่าง ๆ บริเวณน้ำไหล หากปลาว่ายผ่านมาจะทำให้กิ่งไม้ ที่ปักไว้ไหว ๆ เป็นสัญญาณให้รู้ว่าปลาว่ายผ่านมาแล้วจะได้แทงปลาได้ถูก หรืออาจใช้แทงปลาที่หลบ อาศัยใต้ต้นวัชพืช

ในฤดูร้อน

กรบมักใช้กับการแทงปลาที่ตัวใหญ่ๆ เช่น ปลาค้าว ปลาสวาย ปลากะโห้ ปลาเทโพ เป็นต้น หากจำพวกปลาดุก ปลาช่อน ค่อนข้างตัวเล็กกว่า มักจะใช้ฉมวกแทง

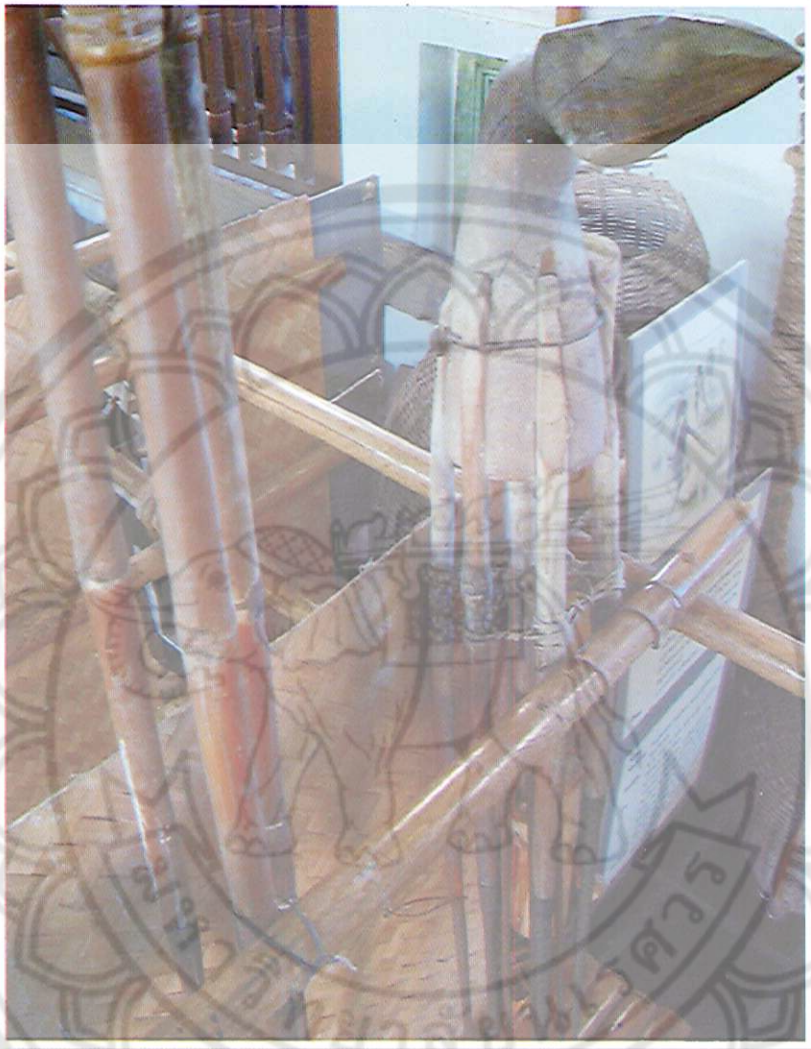

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เคี้ยม บุญยังกองแก้ว, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๒ ต.อรัญญิก อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. ชุบ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๓. น้ำค้าง พงษ์เหล็ง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓/๑ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๔. เปย น้อยทิม, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๖ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๕. ผวน จงปางมูล, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐/๒ ต.แม่ปะ อ.แม่สอด จ.ตาก

กระจองงอง

กระจองงอง โพรงไต้หรือโพรงตะเกียง เป็นโครงไม้สำหรับป้องกันลมพัดไม่ให้ไฟดับ ในขณะที่ใช้ส่องทางเดิน

การที่ชาวบ้านเรียก "กระจองงอง" เพราะมีความเชื่อว่า ผีประเภทหนึ่ง คือผีกระจองงองชอบออกหากินตอนกลางคืน มีไฟส่องทางเป็นลำแสงขนาดใหญ่ ออกมาจากใต้คางมีรูปร่างคล้ายเป็นโพรงไม้ จึงคิดทำโพรงตะเกียงขึ้น และเรียกชื่อว่า "กระจองงอง"

กระจองงองในระยะแรก ๆ อาจใช้ใบไม้ห่อป้องกันไต้ ตะเกียง ต่อมาใช้กาบหมาก กาบกล้วยทำเป็นโครงบังลม จนกระทั่งใช้กระบอกไม้ไผ่ ๑ ปล้อง ปาดด้านข้างเสี้ยวออกเล็กน้อยเพื่อวางไต้หรือตะเกียงได้ ใช้มือจับหิ้วด้านบน ต่อจากการใช้กระบอกไม้ไผ่เป็นกระจองงองแล้ว มีการใช้แผ่นไม้เนื้อแข็งและไม้สักประดิษฐ์เป็นกล่องสี่เหลี่ยมมีหลายรูปแบบ ใช้ตะปูตียึดสามารถกันน้ำฝนได้ด้วย ภายหลังมีการใช้สังกะสีมากขึ้น กระจองงองหรือโพรงตะเกียงจะใช้สังกะสีบัดกรีทำให้มีน้ำหนักเบา สามารถปิดป้องกันลม น้ำฝนได้ดีกว่ากระจองงองที่ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่และแผ่นไม้ เมื่อมีการใช้กระจกจึงนำมาเป็นฝาปิดเปิดกระจองงอง แม้นฝนตกลมแรงก็ส่องทางเห็นได้สะดวก

การใช้กระจองงองหรือโพรงตะเกียงค่อย ๆ หายไปทุกขณะ บางหมู่บ้านยังมีการใช้ตะเกียงเพราะไฟฟ้ายังไม่มีและพอจะเห็นโพรงไม้ดังกล่าวอยู่บ้างแต่สำหรับหมู่บ้านที่มีความเจริญการคมนาคมสะดวกสบายมีไฟฟ้าใช้แล้ว ก้อนไต้ ตะเกียงน้ำมัน ตะเกียงพายุ จึงหายสาบสูญไปจากหมู่บ้านโพรงตะเกียงซึ่งชาวบ้านประดิษฐ์ประดอยเป็นรูปร่างแปลก ๆ สวยงาม ก็พลอยหายไปพร้อมกับความเจริญที่เข้ามาสู่หมู่บ้านนั้น

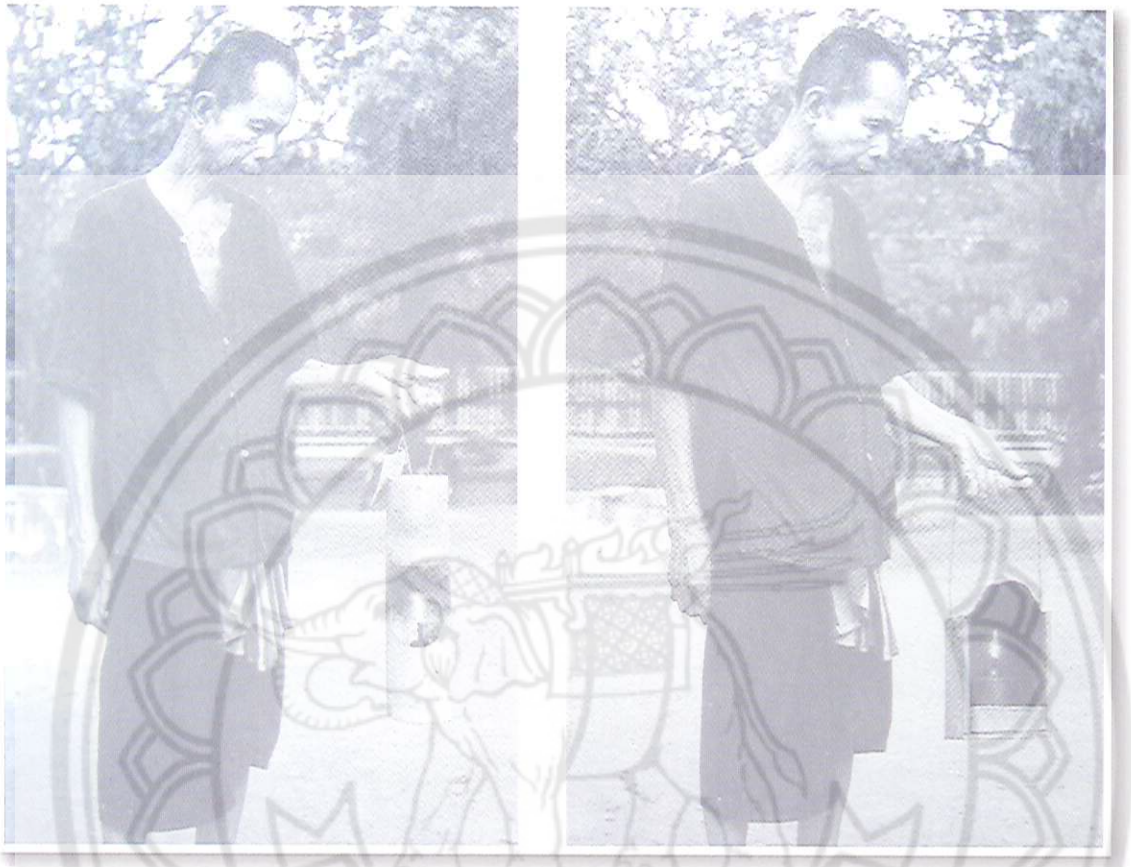

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คำ ใจทาวงศ์, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕/๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. พริ้ง บำรุง, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. พา บุรุษชาติ, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓๗ หมู่ ๗ ต.สามแยก อ.วิเชียรบุรี จ.เพชรบูรณ์
๔. สุเมศ บุญเกิด, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๘๒ หมู่ ๔ ต.มะขามสูง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ไสว อ่ำปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

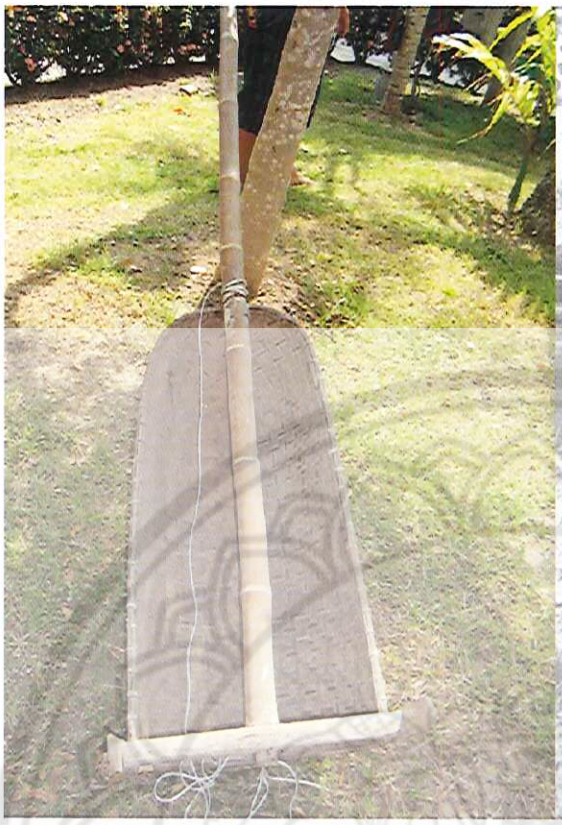

กระชอนรดน้ำ

กระชอนรดน้ำ เป็นภาชนะสานด้วยตอก ใช้สำหรับตักน้ำรดต้นหอมหรือพืชผักอื่น ๆ ที่ปลูกยกร่อง บางทีเรียกว่า "ชงโลงรดน้ำหอม"

ในเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งมีจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิจิตร จังหวัดสุโขทัย จังหวัดตาก จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดอุตรดิตถ์ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก ช่วงเวลาว่างอาจปลูกพืชประเภทหอม กระเทียม ผักกาด ผักคะน้า มะเขือเทศ แตงกวา เป็นต้น การปลูกดังกล่าวเพียงใช้ประกอบอาหารกินในครัวเรือน หากมีเหลือบ้างก็จะนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ หรือไปขายที่ตลาด การปลูกต้นหอมเป็นอาชีพหนึ่ง ซึ่งสำคัญของชาวอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ขณะนี้สามารถทำรายได้ปีละประมาณ ๑๐ กว่าล้านบาท ชาวบ้านสมัยก่อนเมื่อปลูกต้นหอมแล้วจะใช้กระชอนรดน้ำตักวิดรดต้นหอม จนกระทั่งหัวหอมโต จึงหยุดรดน้ำ

กระชอนรดน้ำมีรูปร่างคล้ายชงโลง แต่ขนาดเล็กกว่ามาก สานที่ตักน้ำด้วยตอกไม้ไผ่ เว้าลึกลงไป มีมุมเป็นสามเหลี่ยม สานตอกด้วยลายสองหรือลายขัดก็ได้ ใช้ซีกไม้ไผ่เป็นขอบถักหวาย รัดให้แน่นซึ่ง ชาวบ้านเรียก "หัวแมลงวัน" ขอบกระชอนด้านบนสานตอกหักเป็นมุมสามเหลี่ยมผูกมัดกับด้ามไม้ไผ่ กระชอนส่วนใหญ่กว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ตัดไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ หรือไม้เลี้ยง ไม้รวก ยาวประมาณ ๒ เมตร เหลาให้เรียบทำเป็นด้าม ใช้เส้นหวายผ่าซีกสอดร้อยยึดด้ามไม้ไผ่จนแน่น กระชอนรดน้ำไม่ต้องยาชันแต่อย่างใด เวลาใช้จะจับด้ามโดยให้ปากกระชอนตักน้ำรดในแต่ละแถว

กระชอนรดน้ำ ยังมีการใช้กันที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์อยู่บ้าง แต่ขณะนี้เริ่มลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะการปลูกพืชผัก และต้นหอมของชาวลับแลจะใช้เครื่องสูบน้ำต่อสายยาง ยาว ๆ มีหัวฉีดรดน้ำเป็นฝอย สะดวกสบายกว่าการใช้กระชอนรดน้ำในสมัยก่อนมาก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุหลาบ ปลั่งเปลือง, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๙๙ หมู่ ๒ ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๒. ทม พรมสุวรรณ, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๑/๑ ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๓. น้อย ตัณติรัฐ, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓๔ ถ.ราษฎร์บำรุง ต.ศรีพนมมาศ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๔. แสน ใจบุญ, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๔ ต.แม่สลิด อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

กระต่ายขูดมะพร้าว

กระต่ายขูดมะพร้าว บางพื้นบ้านเรียกว่า กระต่ายขูด หรือเหล็กขูดก็มี ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับขูดมะพร้าวที่ยังไม่ได้กะเทาะเปลือกออก

การเรียกชื่อกระต่ายขูดมะพร้าวอาจเนื่องมาจาก ฟันที่ใช้ขูดเนื้อมะพร้าวมีลักษณะเป็นซี่ยาวเหมือนฟันกระต่าย ประกอบกับการทำโครงไม้ซึ่งใช้เสียบฟันขูด และนั่งเวลาขูดมะพร้าว มักทำเป็นตัวกระต่ายมากกว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ แม้ว่าจะมีการประดิษฐ์ประดอยโครงไม้เป็นตัวแมว สุนัข นก หนู สิงห์ เต่า ตะกวดก็ตาม ชาวบ้านจะเรียกรวมว่า "กระต่ายขูดมะพร้าว"

ผู้สูงอายุเล่าว่า เดิมทีเดียวการขูดเนื้อมะพร้าวคั้นกะทิ จะใช้ช้อนทำจากกะลามะพร้าวขูด ให้เป็นฝอย ต่อมาทำฟันซี่โดยรอบ บางแห่งใช้ซีกไม้ไผ่บากรอยเป็นซี่สำหรับขูดมะพร้าว จนกระทั่งเมื่อมีการใช้เหล็กมาทำของใช้ในครัวเรือน จึงได้ตีเหล็กแผ่นบาง ๆ ตัดรูปโค้งมน ใช้ตะไบถู ทำซี่ละเอียดปลายเหล็กคมเรียกว่า "ฟันกระต่าย" นำส่วนเหล็กขูดฟันกระต่ายนี้ไปประกบหรือเข้าเดือยกับตัวรูปสัตว์ที่เตรียมไว้

วิธีการขูดมะพร้าวของชาวบ้านจะขูดเบา ๆ ไม่กดแรงเกินไป เพราะจะทำให้คั้นกะทิยาก หากขูดเบา ๆ แล้วเนื้อมะพร้าวจะเป็นฝอยละเอียด คั้นน้ำกะทิง่ายและได้ปริมาณมากกว่าด้วย ปกติการขูดมะพร้าวใช้ปรุงอาหารเฉพาะครอบครัวต้องขูดในระหว่างเตรียมอาหารขณะนั้น ไม่นิยมขูดเนื้อมะพร้าวไว้ล่วงหน้านาน ๆ เพราะจะทำให้เนื้อมะพร้าวเหม็นบูด ถ้ามีการทำบุญเลี้ยงพระ งานบวช งานแต่งงาน หรืองานศพ ชาวบ้านซึ่งอยู่ใกล้ชิดติดกันจะมาช่วยขูดมะพร้าวไว้จำนวนมาก เมื่อใช้ปรุงอะไรก็จะหยิบใช้ได้ทันที อาหารคาวหวานอร่อยหรือไม่ขึ้นอยู่กับกะทิมะพร้าวด้วย หากมีกะทิมันหรือที่เรียกว่า "แก่กะทิ"

คือ คั้นกะทิปรุงอาหารให้มาก ๆ ชาวบ้านจะชอบเพราะมีรสดีนั่นเอง

การขูดมะพร้าวโดยใช้กระต่ายขูดนับวันจะน้อยลง เพราะมีเครื่องมือขูดมะพร้าวชนิดใช้มือหมุนและแรงเครื่องยนต์เข้ามาแทนที่ ส่วนชาวบ้านก็ไม่ค่อยทำโครงไม้เป็นรูปสัตว์ชนิดอื่นอีก เพราะไม่มีเวลาประดิษฐ์ประดอย เพียงแต่ใช้เหล็กแผ่น ๆ ทำเป็นเหล็กขูด และมีขาตั้งพื้นเชื่อมติดเป็นแผ่นเดียวกันเท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เชื้อ เดียระดาษ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๓/๒ ต.ในเมือง อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย
๒. ทรัพย์ พลมาก, นาง อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๙/๔ ต.ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
๓. ละม่อม แสนงาม, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓/๕ ต.ไผ่ตะล่อม อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย
๔. ลิ ภู่ขาว, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. เสริญ เก่าธัญการ, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๘๘ หมู่ ๗ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

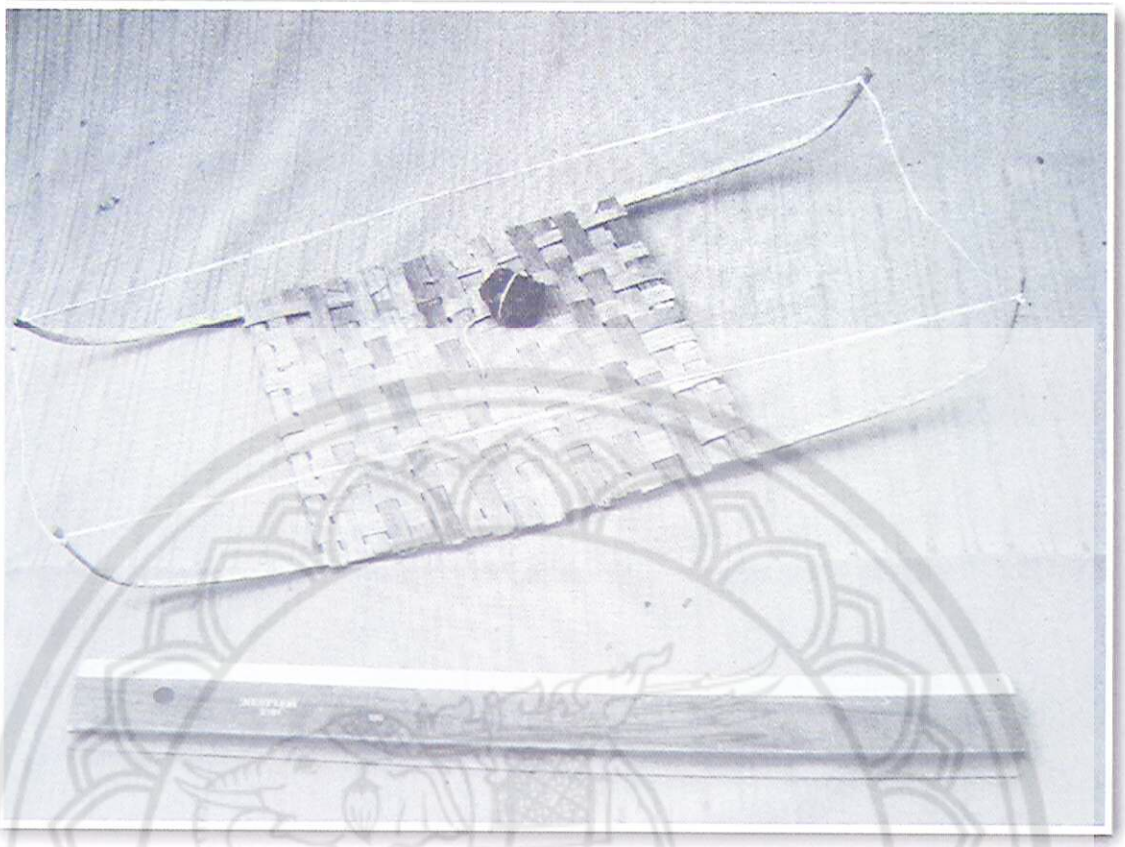

กระแตะ

กระแตะ เป็นเครื่องมือสำหรับดักนก ในปัจจุบันไม่มีการใช้กระแตะอีกแล้ว กระแตะจะสานด้วยตอกไม้ไผ่ที่เหลาบาง ๆ มีโครงไม้ไผ่เหลาให้ด้านปลายทั้ง ๒ ด้านเรียวอ่อนเหมือนคันเบ็ด ไม้ทั้ง ๒ อันนี้ควั่นหัวที่ปลาย เพื่อใช้สำหรับผูกเส้นเชือกไม่ให้หลุดได้ง่าย เส้นเชือกจะผูกไม้ ๒ อัน ให้โค้งโก่ง ใช้ตอกไม้ไผ่สานเป็นลายขัดโดยสานยึดโครงไม้ทั้ง ๒ กระแตะที่สานเสร็จแล้วจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีความกว้าง ๑๕-๒๐ เซนติเมตร ยาว ๒๕-๓๐ เซนติเมตร กึ่งกลางกระแตะเจาะรูเล็กเพื่อร้อยเชือกไว้สำหรับผูกจิ้งหรีด ลูกหนู และลูกกบ เป็นต้น เส้นเชือก ที่มัดโครงไม้ทั้ง ๒ ด้าน จะมีระยะห่างเท่า ๆ กับปีกนก เส้นเชือกจะทาด้วยตังที่เหนียวเกือบตลอดเส้นเชือก การทำตังจะทำจากยางต้นโพ ยางไทร ยางข่อย ยางมะเดื่อ หรือยางจากต้นเลียบ ผสมน้ำมันยางลงไปในกระป๋องเคี่ยวไฟให้ร้อนจนเหนียว ทาตังที่ยังเหลว ๆ อยู่กับเส้นเชือกให้ทั่ว ตลอดเส้น ปีกหรือขนนกไปติดจะไม่หลุด นกยิ่งดิ้นจะทำให้ขนติดตังมากขึ้น

การใช้กระแตะจะหาพวกจิ้งหรีด ลูกกบ ลูกหนู ฯลฯ ใส่ไปในกระบอกเก็บเหยื่อวางกระแตะดักนกในกลางทุ่งนา กลางไร่ ใช้เชือกยึดกระแตะไว้ในเวลาติดนก จะได้ไม่พากระแตะ ไปไกล ๆ มัดเหยื่อล่อไว้ที่ส่วนกึ่งกลางของกระแตะ เมื่อนกบินผ่านมาเห็นลูกหนู หรือจิ้งหรีดที่ล่อไว้เป็นเหยื่อก็จะบินโฉบมาจิกเหยื่อล่อนั้น ปีกนกที่กางในเวลาร่อนลงมาที่กระแตะเพื่อมาจิกเหยื่อล่อจะถูกตังที่ทาเส้นเชือกไว้ขนนกจะติดบินไปไหนไม่ได้ กระแตะมักใช้สำหรับดักนกตะขาบ นกกระเต็น และนกที่กินแมลงชนิดต่าง ๆ

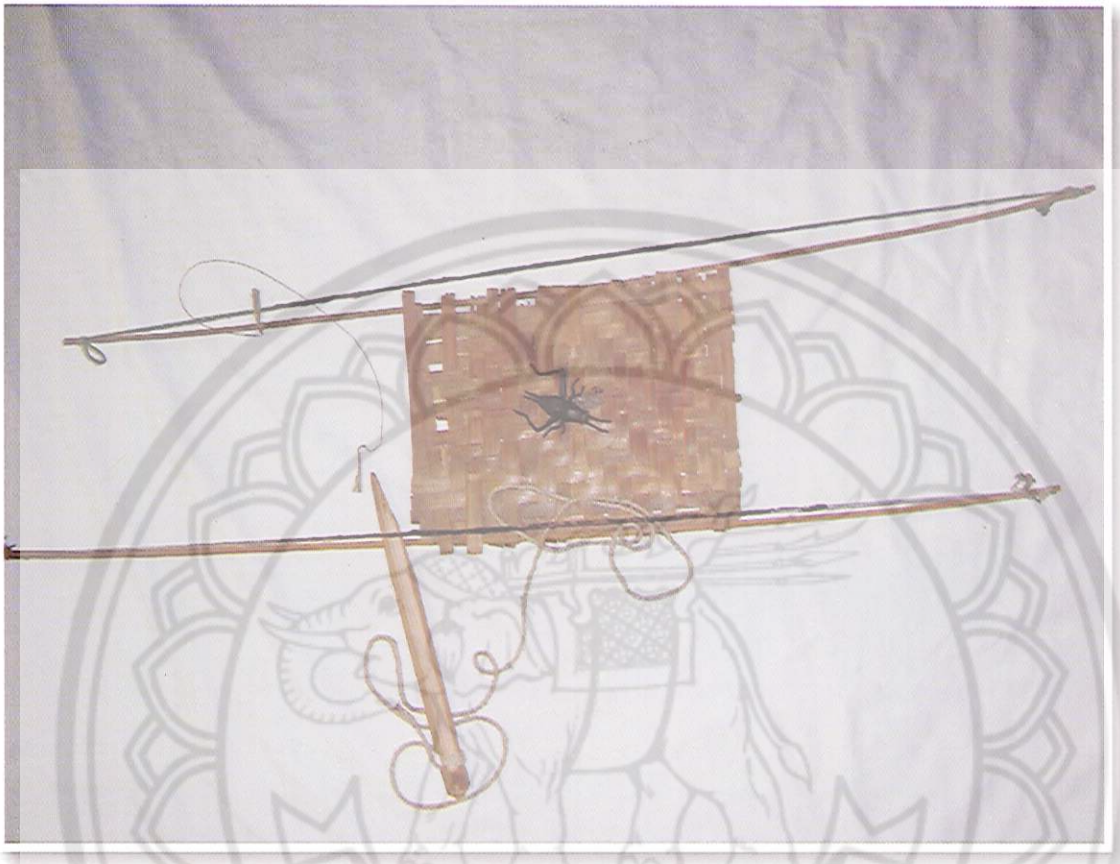

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กล่อม นุชมี, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑ ต.โคกสลุด อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
๒. ละออ ไกรแสง, นาง อายุ ๘๗ ปี
บ้านเลขที่ ๙๔ หมู่ ๓ ต.ดอนทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. สวรรค์ บุญคง, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๑๐ ต.นครป่าหมาก อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๔. แสน ใจบุญ, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๔ ต.แม่สลิด อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

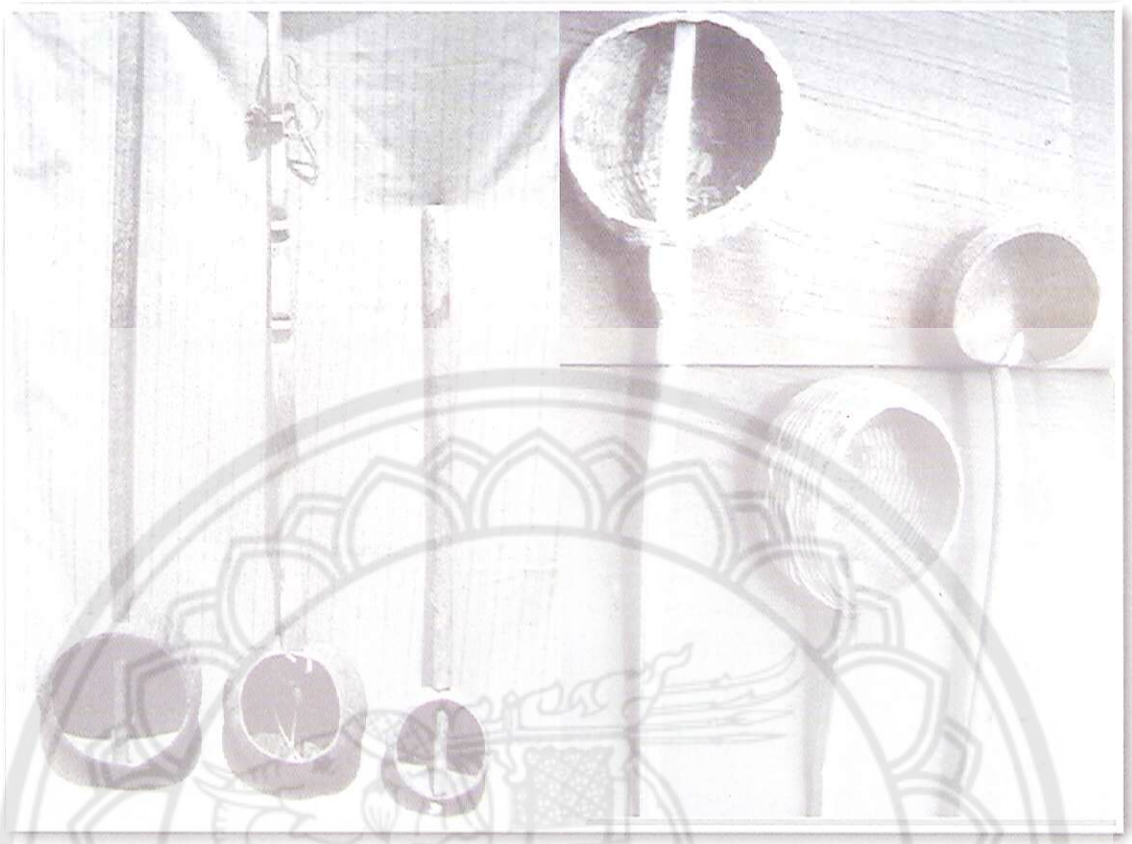

กระบวย

กระบวย เป็นภาชนะตักน้ำทำด้วยกะลามะพร้าวมีด้ามถือในสมัยก่อนตามหน้าบ้านของชาวชนบทมักจะตั้งซุ้มโอ่งน้ำหรือเรียกโอ่งน้ำเย็น ใครเดินผ่านเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ากระหายหิวก็จะแวะดื่มน้ำ แม้ขึ้นไปเยี่ยมเยียนบนบ้านเรือนเจ้าของบ้านก็จะรีบตักน้ำมาต้อนรับแขกเป็นอันดับแรก เพราะเดินทางเหนื่อยมาไม่มีอะไรดีไปกว่าการได้ดื่มน้ำแก้ความกระหาย การตั้งซุ้มโอ่งน้ำหน้าบ้าน เป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจของชาวชนบทอย่างหนึ่ง และการใช้ภาชนะตักน้ำดื่มวางคู่กับโอ่งน้ำจะใช้กระบวยกะลามะพร้าวเป็นส่วนใหญ่ เพราะกะลามะพร้าวเป็นวัสดุที่หาง่ายในหมู่บ้านอีกทั้งหายไปก็ไม่เสียดายอะไร

การใช้กระบวยตักน้ำคงพัฒนามาจากการดื่มน้ำแบบดั้งเดิม คือ การใช้มือวักน้ำดื่ม ใช้ใบไม้บางชนิดห่อตักน้ำ จวบจนมีการใช้เปลือกผลไม้ เช่น กะลามะพร้าวตักน้ำถ้าจะให้ดูมีคุณค่ามากขึ้นก็จะนำมาตกแต่งประดิษฐ์ประดอยกะลามะพร้าวและด้ามจับเป็นลวดลาย รูปคน รูปสัตว์ต่าง ๆ หรืออาจมีการลงรักทาชาดปิดทอง จนดูเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่ามากทีเดียว

กระบวยใช้กันหลายลักษณะ เช่น กระบวยตักน้ำดื่ม กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบ กระบวยตักน้ำล้างเท้า กระบวยตักต้มแกง เป็นต้น

กระบวยตักน้ำดื่ม จะเลือกกะลามะพร้าวขนาดพอเหมาะไม่เล็กหรือใหญ่เกินไป มีรูปร่างค่อนข้างกลมแป้น ใช้กะลามะพร้าวแก่จัดผ่าฝากะลาค่อนไปข้างบน เพราะจะได้บรรจุน้ำได้มาก ขัดผิวกะลาให้เป็นเงา ทำด้ามไม้จับยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ตกแต่งเป็นลวดลาย หรือรูปสัตว์ที่แตกต่างกันไป โคนด้ามไม้จับทำเดือยฝังเข้าไปในรูกะลามะพร้าวให้แน่น กระบวยตักน้ำดื่มอาจดัดแปลงเป็นกระบวยตักแกงหรือ

แทนที่จะใช้กะลา ก็ใช้ตอกสานเป็นรูปกระบวยทาชันไว้ตักน้ำดื่ม

กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบ ใช้กระบวยประเภทนี้คู่กับครุ เพื่อตักน้ำรดต้นยาสูบขณะต้น ยังเล็กอยู่ กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบ จะเลือกกะลามะพร้าวใบใหญ่แก่จัด จะได้ตักน้ำได้มาก มีวิธีการทำเช่นเดียวกับกระบวยตักน้ำดื่ม แต่แตกต่างกันที่ความประณีต และตรงด้ามจับกระบวย ซึ่งกระบวยรดน้ำต้นยาสูบจะใช้ไม้สักไสหรือเหลาเป็นท่อนกลมยาวประมาณ ๑ เมตร ปลายมือจับเสี้ยมปลายแหลมคมสำหรับปักดินไว้เป็นแนวว่ารดน้ำต้นยาสูบไปถึงที่ใดแล้ว กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบสามารถดัดแปลงหรือนำมาใช้เป็นกระบวยสำหรับตักน้ำล้างเท้า

กระบวยในระยะหลังมักทำเป็นสังกะสี อะลูมิเนียม ทองเหลือง และพลาสติก ใช้เป็นภาชนะตักสิ่งของที่เป็นของเหลวต่าง ๆ ได้สารพัดประโยชน์

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชุบ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. ดำ ยอดกระโทม, นาง อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๑๐ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. ทับทิม บุญเจริญ, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ.กำแพงเพชร
๔. เรียน ขาวเหลือง, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๕๐ หมู่ ๒ ต.วังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๕. หวาย เจริญวงศ์, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

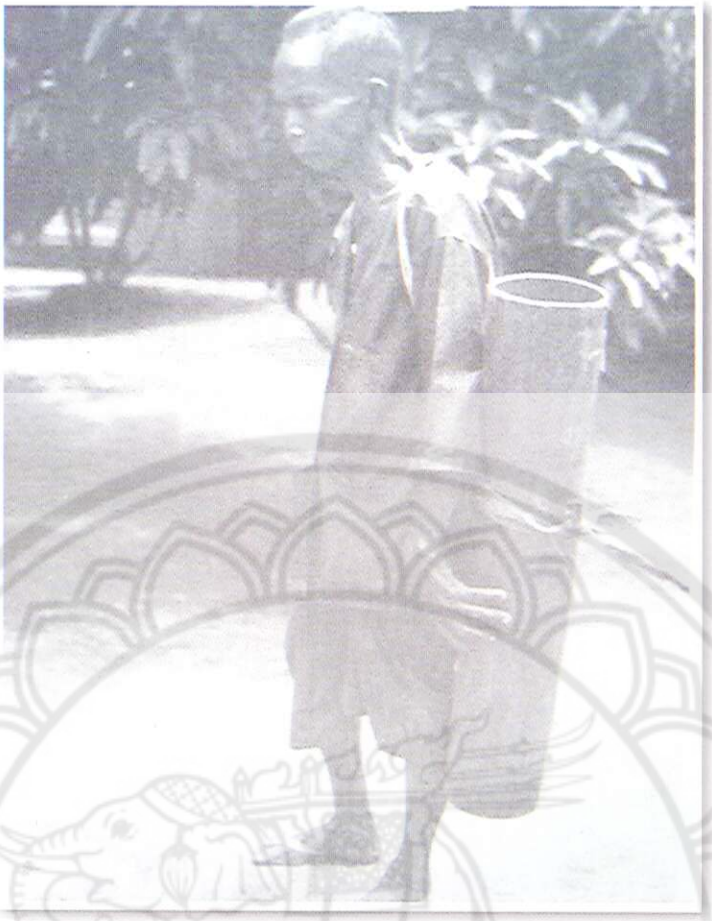

กระบอกน้ำ

กระบอกน้ำ มีชื่อเรียกแตกต่างในแต่ละท้องถิ่น เช่น น้ำบอก น้ำคอก กระพ้อ หรือกระบอกตักน้ำ เป็นต้น กระบอกน้ำใช้ใส่น้ำดื่ม น้ำใช้ เมื่อเดินทางไปไกล ๆ

การใช้กระบอกน้ำคงใช้กันมานานแล้ว และคาดว่าคงคิดทำขึ้นก่อนการสานชะลอมตักน้ำของพระร่วงซึ่งหมายถึงครูนั่นเอง การเลือกลำไม้ไผ่มาทำกระบอกน้ำ ต้องเลือกลำไม้ไผ่แก่จัด ลำโต ปล้องยาว ชาวบ้านมักใช้ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่ป่า ไม้ไผ่ตง และไม้ไผ่หก ตัดลำไม้ไผ่ส่วนที่ทำเป็นกระบอก ยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้เลื่อยหรือมีดตัดก้นกระบอกให้เหลือข้อไว้ เพื่อใส่น้ำไม่ให้รั่ว ทางปลายปากกระบอกจะตัดให้เลยข้อมาเกือบครึ่งปล้อง ปากปลายกระบอกเป็นรูปมน ๆ ใช้ยกดื่มหรือเทใส่ภาชนะรองรับได้สะดวกยิ่งขึ้น ข้อปล้องกระบอกภายในใช้ท่อนไม้ เหล็ก ด้ามมีด หรือสิ่งทะลุข้อปล้องออกให้หมด เหลือเฉพาะส่วนก้นและปลายปากกระบอก ซึ่งเจาะรูเล็ก ๆ ไว้ รูเจาะนี้จะใช้ท่อนไม้หรือใบไม้จุกปิดไว้เพื่อกันน้ำไม่กระฉอกและหกได้ บางทีชาวบ้านเหลาผิวกระบอกด้านนอกออก เพราะทำให้กระบอกน้ำเบาลง รวมทั้งมีสีขาวสวยงาม เจาะรูปากกระบอกและก้นกระบอกเพื่อใช้ร้อยเชือกแขวนสะพายระหว่างเดินทาง ปกติชาวบ้านจะใช้กระบอกน้ำในเวลาไปทำนา ทำไร่ ตัดฟืน เลี้ยงสัตว์หรือตอนที่ใช้เกวียนไปลากไม้ในป่า ทำที่อยู่อาศัย การเดินทางดังกล่าวต้องเตรียมน้ำจากบ้านไปด้วย หนทางข้างหน้าไม่แน่ว่าจะมีน้ำจากลำห้วย ลำคลองหรือไม่ หากมีก็อาจดื่มไม่ได้เพราะน้ำสกปรก ชาวบ้านบางคนเชื่อว่าดื่มน้ำผิดสถานที่แล้วอาจปวดท้องได้ง่าย แต่บางคนเชื่อว่าธาตุตนแข็ง เมื่อผ่านลำห้วย ลำคลอง จึงใช้กระบอกตักน้ำไม่ต้องเตรียมน้ำไปจากบ้านก็มี การไปตักน้ำข้างหน้าต้องมั่นใจว่ามีน้ำและใช้ดื่มได้ มิเช่นนั้นจะเข้าทำนองคำพังเพยว่า "ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้"

สมัยนี้การใช้กระบอกน้ำซึ่งทำจากไม้ไผ่ไม่ค่อยมีใช้แล้ว เพราะมีการใช้ถังพลาสติกแทนการใช้กระบอกน้ำ

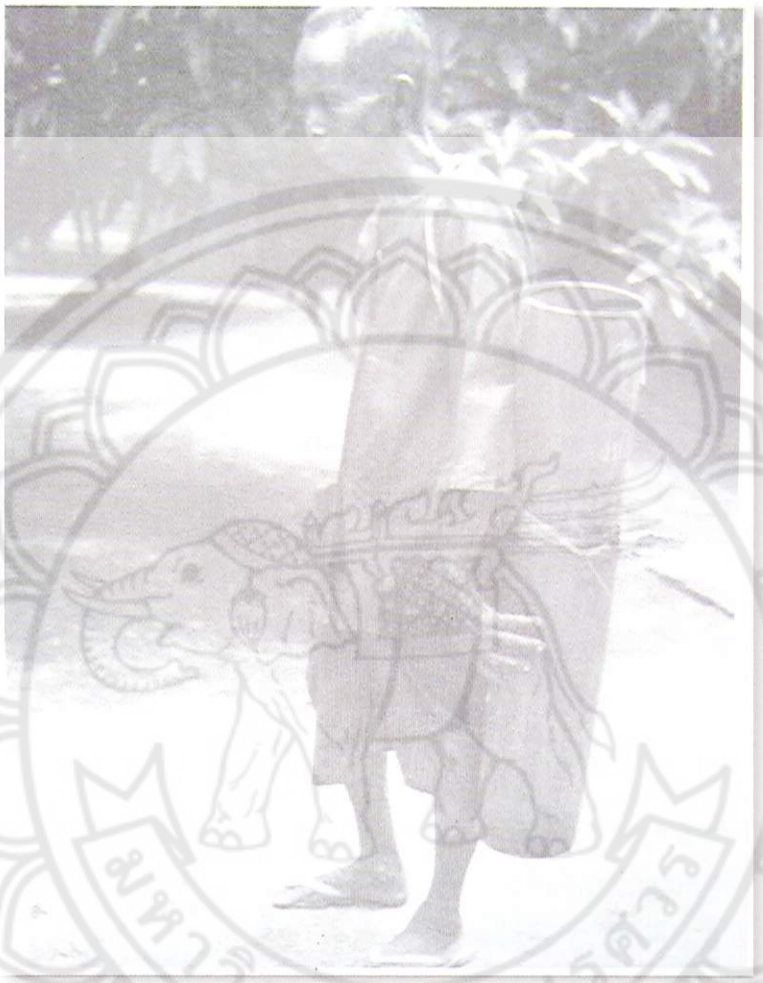

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เจียม ผสม, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ ต.แม่กาษา อ.แม่สอด จ.ตาก
๒. เฉลย เผือกเทศ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๘๔ ถ.ประชาราษฎร์ อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย
๓. เทียน เงินคง, นาย อายุ ๗๗ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๑๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๔. มงคล เอี่ยมมี, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๖๙ ถ.จรดวิถีถ่อง อ.เมือง จ.สุโขทัย
๕. สมบุญ ขำโชติ, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๙/๑ ต.ห้วยถั่วเหนือ อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

กระโปะทำลอดช่อง

กระโปะทำลอดช่อง หรือบางทีเรียกว่ากระโปะเฉย ๆ เรียกกะลาลอดช่องก็มี กระโปะ ทำลอดช่อง เป็นของใช้ในครัวเรือนของชาวบ้านชนิดหนึ่ง สำหรับทำตัวขนมลอดช่อง กระโปะนั้นอาจทำมาจากวัสดุที่มีในแต่ละพื้นบ้านแตกต่างกันไป เช่น กะลามะพร้าว ไม้สักทำเป็นหลุมลึกเหมือนกะลา แล้วเจาะรูที่ก้น หรือทำเป็นกล่องไม้สี่เหลี่ยม เมื่อมีเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น กระโปะได้พัฒนาทำด้วยสังกะสี หรือ อะลูมิเนียม เป็นต้น

หลักการทำกระโปะลอดช่องเหมือนการทำกระชอนคั้นกะทิมะพร้าวนั่นเอง แต่แตกต่างที่กระชอนมีรูรอบตัว เดิมทีเดียวการทำกระโปะลอดช่องทำมาจากกะลามะพร้าวที่แก่จัด เมื่อปอกมะพร้าวเอาเปลือกออกหมดแล้ว ผ่ามะพร้าวค่อนไปส่วนบนเพราะต้องการใช้ส่วนก้นมะพร้าว นำกระโปะขูดเนื้อมะพร้าวข้างในออกให้หมด แล้วนำมาขัดด้วยบุ้ง และตะไบ หรือขัดด้วย กระดาษทราย โดยขัดภายในและภายนอกให้เรียบเป็นเงา นำเหล็กที่เผาไฟไว้มาเจาะก้นกะลามะพร้าวให้เป็นรู การเจาะรูเจาะห่างกันเป็นระยะ ๆ จนทั่วส่วนที่เป็นก้นมะพร้าว จากนั้นเจาะรูด้านปากกะลามะพร้าวทั้ง ๒ ข้าง เพื่อทำมือจับโดยการใช้ไม้สี่เหลี่ยมหรือกลม ๆ ๒ อัน นำมาประกบกับปากกะลาด้านข้าง แล้วใช้ลวดร้อยรูกะลาผูกมัดกับไม้ให้แน่น ไม้นี้ใช้เป็นมือจับและวางพาดกับ ปากหม้อ ซึ่งใช้ได้สะดวกยิ่งขึ้น ถัดจากการใช้กะลาก็เปลี่ยนเป็นใช้ไม้แผ่นทำเป็นกระโปะหรือกล่องสี่เหลี่ยมมีก้นลึก เจาะรูมีฝาไม้กดลอดช่อง อาจใช้คน ๒-๓ คน ช่วยกันทำตัวลอดช่อง

วิธีใช้ จะนำกระโปะทำลอดช่องไปวางที่ปากหม้อ หรือถังที่ต้มน้ำให้ร้อน เทแป้งลอดช่อง ที่เตรียมไว้ลงในกระโปะแล้วใช้ฝาไม้สำหรับบีบกดแป้ง ให้ลอดช่องที่เจาะไว้ให้เป็นเส้นตัวขนม แต่สั้นกว่าเส้นขนมจีน

ปัจจุบันกระโปะจะทำด้วยอะลูมิเนียม มีฝากดพร้อมสะดวกแก่การใช้มากกว่ากระโปะลอดช่องที่ทำด้วยกะลามะพร้าวหรือทำด้วยแผ่นไม้สัก

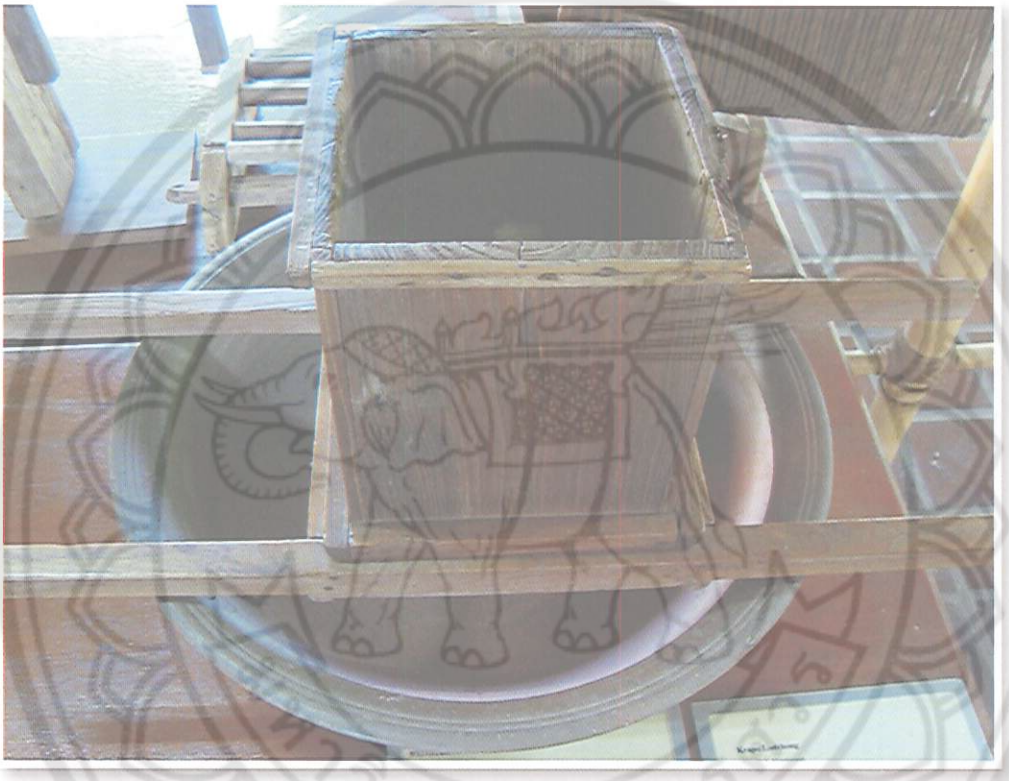

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ชั้น พรหมปั้น, นาย อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๒๐๓/๑ หมู่ ๒ ถ.วิเชียรจำนงค์ อ.เมือง จ.สุโขทัย
๒. น้ำค้าง พงษ์เหล็ง, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓/๑ หมู่ ๕ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๓. ผดุง ทรัพย์ประสม, นาง อายุ ๖๐ ปี
ร้านอาศนะ อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร
๔. แว่น ทรัพย์ประสม, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๓๒/๑๑ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. สอน ทองคำ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๕๐/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

กระแส

กระแส เป็นเครื่องมือสำหรับวิดน้ำชนิดหนึ่งสานด้วยตอกไม้ไผ่ ใช้คน ๒ คนยืนจับเส้นเชือกเหวี่ยงวิดน้ำขึ้นมาใช้ในการเกษตรหรือวิดน้ำจับปลา ปกติชาวบ้านจะใช้ชงโลงวิดน้ำ ในบริเวณน้ำไม่ลึกนัก และต้องมีขาหยั่ง ๓ ขาตั้งไว้ เพื่อมัดห้อยตัวชงโลง จับด้ามไม้โยนให้ตัวชงโลงตักน้ำขึ้น การใช้ชงโลงคงไม่เหมาะกับน้ำลึก อีกทั้งการตั้งขาหยั่งจะลำบาก ชาวบ้านจึงคิดกระแสมาใช้สำหรับวิดน้ำในห้วงน้ำแคบ ๆ

กระแส สานด้วยตอกเหลาบาง ๆ สานเป็นลาย ๒ หรือลาย ๓ สานที่ส่วนก้นก่อน ก้นกระแสจะเป็นมุมแฉลบสามเหลี่ยมมีปลายปากบานเหมือนกระบุง จุน้ำได้พอ ๆ กับครุ คันไม้ยึดกระแสใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นโครงประกบกัน เพื่อใช้หิ้วกระแสได้อย่างทนทาน ไม้ไผ่ทำเป็นโครงมี ๔ แผ่นเข้าเดือยทั้ง ๔ มุม มีคันยาวสูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร ตัวกระแสสูงไม่เกิน ๕๐ เซนติเมตร ใช้เส้นหวายเหลาบาง ๆ ถักร้อยตอกที่สานกระแสกับโครงไม้ยึดติดกัน จะได้มีความทนทานยิ่งขึ้น ปากกระแสสานบานกว้างออกมีลักษณะกลม ใช้เรียวไม้ไผ่โค้ง ทำเป็นวงขอบแล้วถักร้อยด้วย เส้นหวายกระแส เมื่อสานแล้วมักทาด้วยน้ำมันยางเพื่อป้องกันตัวมอด แต่ไม่ใช้ชันยากันน้ำรั่ว เพราะการวิดน้ำโคลนเลนจะเข้าไปอุดรูรั่ว แม้น้ำจะไหลออกจากกระแสก็ไม่มากนัก

การใช้กระแสวิดน้ำต้องใช้เส้นเชือกมัดโครงไม้กระแสด้านบนทั้ง ๒ ข้าง ผูกเชือกยาว ๆ และใช้เชือกมัดโครงไม้ด้านก้นกระแส ๒ ข้างด้วย การวิดน้ำ ใช้คนยืนอยู่คนละฟากฝั่ง ไม่ต้องลงไปในน้ำ ถ้าวิดน้ำมาใช้การเพาะปลูกคนจะยืนในแนวทแยงแกว่งปากกระแสก้มตักน้ำขึ้นมา พร้อม ๆ กัน แล้วใช้มืออีกข้างหนึ่งจับเชือกมัดก้นกระแสตวัดขึ้นให้ปากกระแสคว่ำลง น้ำที่ตักมาจะเทออก หากวิดน้ำเพื่อจับปลา

ต้องใช้ดินเป็นทำนบขวางกั้นน้ำ การยืนวิดต้องยืนอยู่ในแนวเดียวกันทั้ง ๒ ฟาก การใช้กระแสสะดวกต่อการใช้ไม่ต้องมีขาหยั่ง ไม่ต้องยืนแช่น้ำให้ปลิงเกาะดูดเลือด แต่ต้องใช้คน ๒ คน ช่วยกันวิดน้ำ ซึ่งหนักแรงกว่าและวิดน้ำช้ากว่าซงโลง

ผู้ให้ข้อมูล

๑. นกแก้ว ศรศิริ, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๓ ต.ชัยนาม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๒. ใบ คงเจริญ, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ ๒ ต.กำแพงดิน อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๓. พิน สุกใส, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๐ หมู่ ๓ ต.คลองตาล อ.ศรีสำโรง จ.สุโขทัย
๔. สาด จินตนา, นาง อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๗๙ ต. คลองตาล อ. ศรีสำโรง จ. สุโขทัย
๕. อู๊ด ศรีสวัสดิ์มงคล, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๐/๑ หมู่ ๗ ต.วังนกแอ่น อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

กลัก

กลัก เป็นภาชนะรูปกระบอกทำด้วยกระบอกไม้ไผ่มีฝาปิด ใช้เก็บเอกสาร เงินทอง ของมีค่า และใช้เก็บอาหารต่าง ๆ

ในวรรณคดีเรื่อง มหาเวสสันดร ตอนกัณฑ์ชูชก ซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ประพันธ์ ตอนหนึ่งว่า "ได้ยินเสียงกรุกกริก ๆ ก็ทักถามว่า อะไรนะพระเจ้าข้า ตะแกก็กลับกลักพริกกลักงาว่าใส่สารตราพระราชสีห์ เจตบุตรก็ยินดียกขึ้นทูนหัว"

และในเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนกรมการริบสมบัติขุนไกร กล่าวถึงการใช้กลักว่า

เงินตราห้าพันนั้นใส่กลัก สอดใส่ด้ายถักตีตราใหญ่
กำปั่นเครื่องเงินทองนั้นสองใบ ลั่นกุญแจขนไปประทุกช้าง

กลักชนิดทำด้วยกระบอกไม้ไผ่คงทำมาก่อนการใช้ตอกจักสาน การเลือกลำไม้ไผ่ต้องเลือกปล้องตรง ขนาดของลำแล้วแต่ความต้องการนำไปใช้ ตัดไม้ไผ่มา ๑ ปล้อง ให้เหลือข้อหัวหรือ ข้อท้ายไว้ควั่นส่วนปากกระบอกเข้าลึกไปในเนื้อไม้กึ่งหนึ่ง ให้กระบอกไม้ไผ่ที่ทำเป็นฝาปิดสวมได้

ชาวบ้านใช้กลักสำหรับใส่โฉนดที่ดิน ตั๋ววัว ตั๋วควาย ใบทะเบียนบ้าน เงินทองของมีค่า ใส่ไว้ในกลักเสมอ เพราะเป็นการป้องกันแมลงสาบ หนู ปลวก มาแทะกัดกินทำให้สิ่งของเสียหายได้ กลักยังใช้ใส่น้ำพริก อาหารแห้งใส่ไปกินตามกลางไร่กลางนาอีกด้วย

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กลึง บัวบังชัง, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๙ หมู่ ๒ ต.ไผ่ล้อม อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์
๒. จันทร์แดง เสนานุช, นาง อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๘ หมู่ ๘ ต.ดินทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. ปัญญา จันทร์กระจ่าง, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๔ ต.เนินปอ อ.สามง่าม จ.พิจิตร
๔. ปาน มาสัมซ่า, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๙/๓ ถ.สหราช อ.เมือง จ.สุโขทัย
๕. เยื้อน คลังน้ำคู, นาง อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๑ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

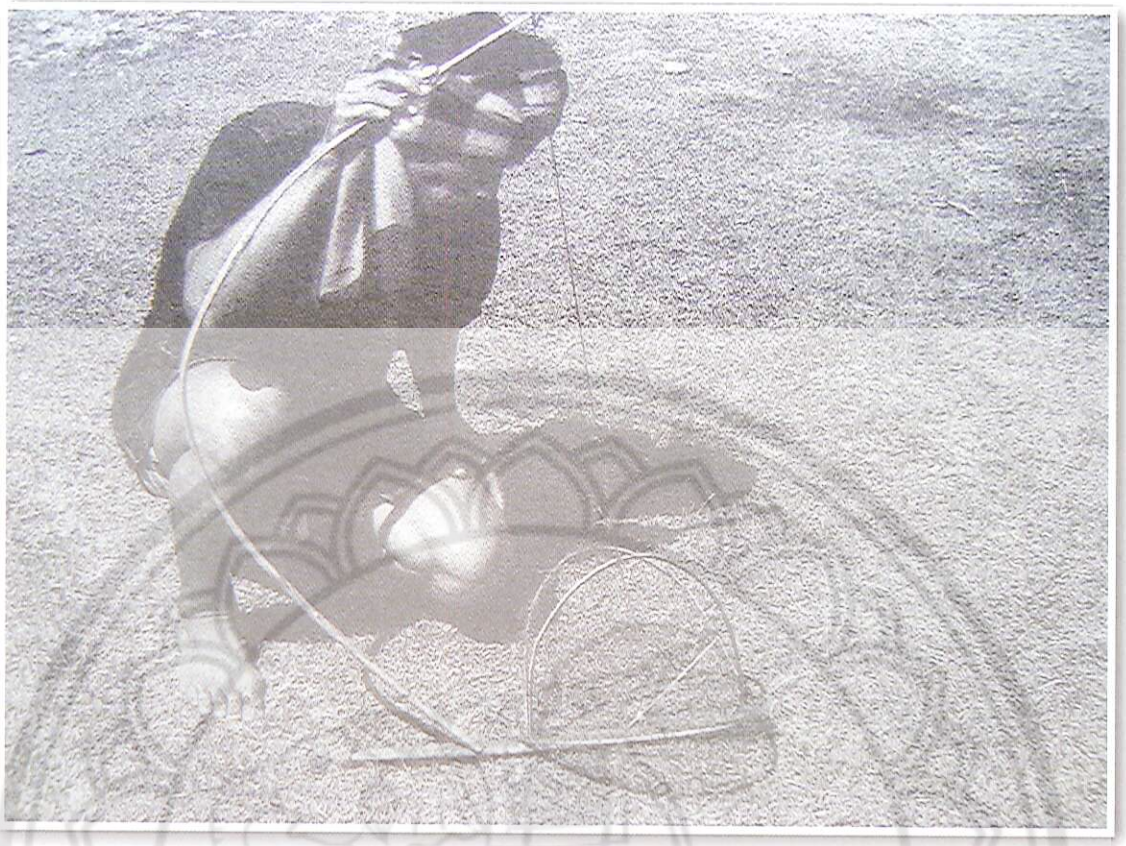

ก้อม

ก้อม เป็นเครื่องดักนกชนิดหนึ่ง ใช้ไม้ไผ่เป็นคันแร้ว มีตาข่ายสำหรับคลุม นกบินหนีออกไปไหนไม่ได้ ลักษณะรูปร่างเรียว ไม้ซึ่งอ่อนโค้งงอนี้เอง ชาวบ้านจึงเรียกชื่อเครื่องดักนกชนิดนี้ว่า "ก้อม" เพราะมีความหมายว่าอ่อนโค้งหรือค่อมเตี้ยลง

ก้อมใช้ดักนกเกือบทุกชนิด โดยใช้ตาข่ายผูกติดเรียวไม้เหลากลม ๆ ๒ เรียว แต่ละเรียว มีความยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ดึงเรียวไม่ให้โค้งเป็นวง ปลายไม้มัดติดกับไม้โค้งอีกวงหนึ่ง มีขนาดเท่ากัน ทำไม้ยึดเป็นเดือยกับฐานไม้แผ่นบาง ๆ เรียวไม้ ๒ วงที่ผูกตาข่ายไว้ บางทีชาวบ้านเรียกว่า ปีกผีเสื้อซึ่งขยับปีกได้ เพราะมีเชือกผูกกับคันแร้ว ใช้ไม้ไผ่เหลาคันแร้วให้ติดผิวยาวประมาณ ๑-๒ เมตร โคนคันแร้วเสี้ยมแหลมเข้าเดือยกับไม้ฐานตั้ง ให้เดือยทะลุยาวออกมาเพื่อใช้เป็นที่ปักยึดดิน ใช้เชือกผูกกับปลายคันแร้วดึงเชือกตึง คันจะโค้งโก่งลงมามัดกับไม้ปิ่น ถัดจากปิ่นลงมาข้างล่างใช้เชือกมัดแยกกันเป็น ๒ เส้น เส้นหนึ่งมัดไขว้กับปีกผีเสื้อด้านหนึ่ง อีกเส้นมัดกับปีกผีเสื้ออีกด้านเช่นกัน เวลาใช้ก้อมจะดึงคันแร้วให้โค้งลงมา ให้ปิ่นขัดกับไม้ขวางตรงใต้โค้งไม้เล็ก ๆ ที่เป็นแกนกลาง ไม้ขัดผูกหรือเสียบอาหารนก เช่น ผลไม้ เนื้อสัตว์ต่าง ๆ ไว้ เมื่อดักนกปีกผีเสื้อ ทั้ง ๒ ข้าง ซึ่งทำหน้าที่คลุมตัวนกหรือตะปบนกให้อยู่ในตาข่าย จะกางปีกออกเมื่อนกจิกกินเหยื่อ ไม้ขวางขัดกับปิ่นจะหลุดออก คันแร้วจะดีดเต็มแรงเส้นเชือกมัดกับปีกผีเสื้อ ๒ ข้าง จะกระตุกให้ประกบกัน ทำให้นกติดอยู่ภายในตาข่ายที่มีลักษณะคล้ายถุง นกจะหนีออกไปไม่ได้

ชาวบ้านที่เคยใช้ก้อมดักนกในอดีตนั้น ได้รับรูปแบบวิธีการดักนกมาจากชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในขณะนี้ทั้งชาวเขาและชาวบ้าน ไม่ค่อยมีการใช้ก้อมดักนกเหมือนเดิมอีกแล้ว

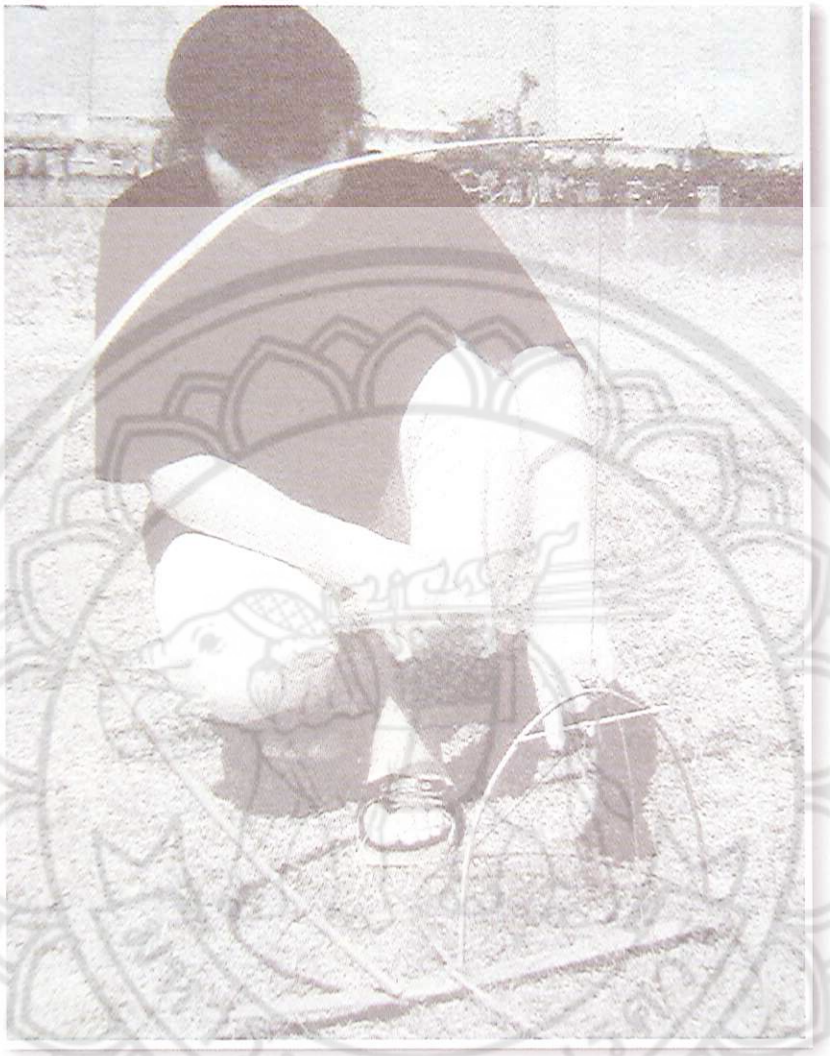

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ถัง ศรีพระจันทร์, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๒. ผล ใจซื่อ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๒ ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๓. พิน เมืองเขียวหวาน, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๒ ต.นาเฉลียว อ.หนองไผ่ จ.เพชรบูรณ์
๔. สภาพ ทัพพรหม, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๘๓ หมู่ ๔ ต.ตะพานหิน อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร
๕. ไสว อ่ำปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

TT
166
.T5
ท๑๑๓
2555
สำนักหอสมุด
18 ก.ค. 2555
1.592ก๑๑๑

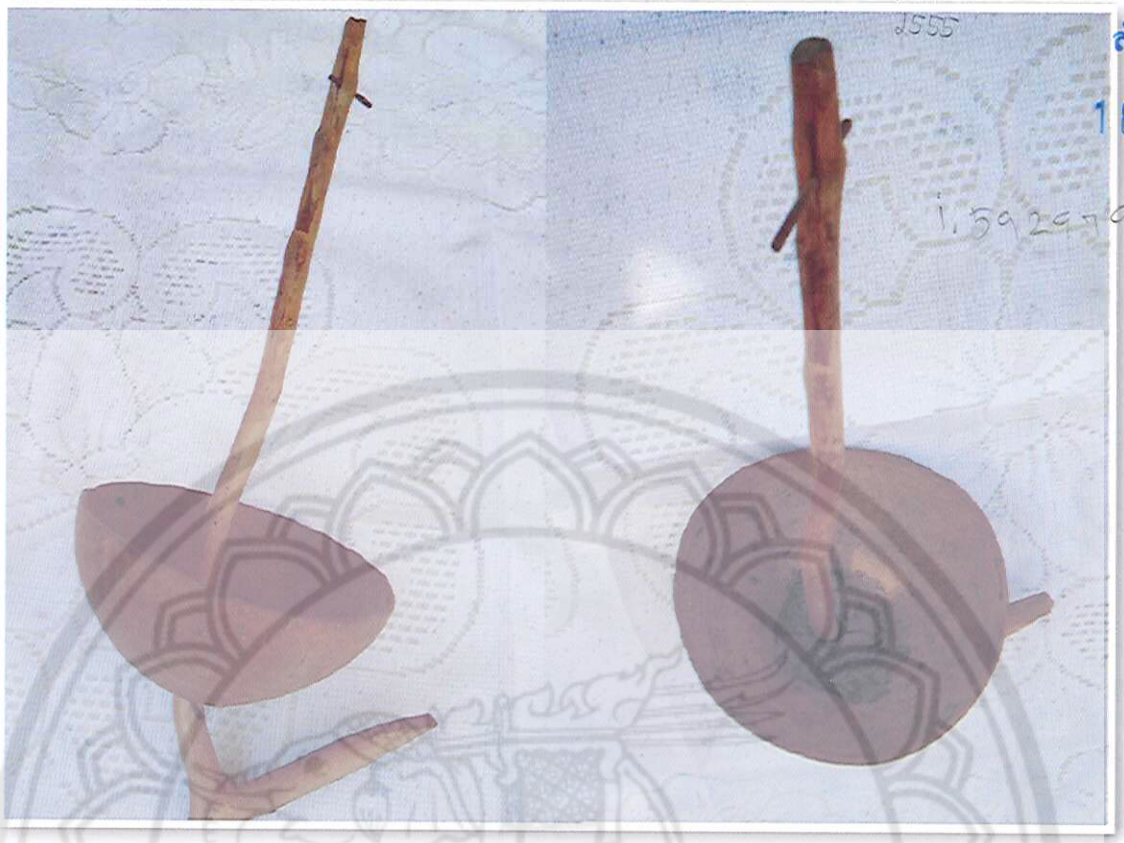

กะลากันมด

กะลากันมด หรือขอกันมดเป็นของใช้พื้นบ้านที่ทำขึ้นมาเพื่อป้องกันไม่ให้มดเข้าไปกินอาหารในสำรับกับข้าว ใช้แขวนไว้ตามบ้านเรือน หรือใช้ในเวลาที่ชาวบ้านออกไปทำนา ทำไร่ หรือทำสวนมักจะเตรียมอาหารจากที่บ้านให้พร้อม หากมีคนออกไปช่วยกันทำงานครั้งละมาก ๆ เช่น มีการลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว และลงแขกปลูกยา ดังนี้เป็นต้น การเตรียมอาหารต้องหาบกันไปและให้มากเพียงพอกับแขกที่ช่วยงานนั้น ปัญหาที่มักเกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็คือบริเวณวางสำรับกับข้าวมักจะหลีกไม่พ้นมด ซึ่งจะมากินอาหารอยู่เสมอ บางทีชาวบ้านไปทำงานตอนเช้า กว่าจะกลับมารับประทานอาหารก็เป็นเวลาในช่วงตอนกลางวันมดก็อาจจะขึ้นมากินอาหารเต็มหมด เพราะไม่มีคนดูแล หรือไม่มีตู้เก็บอาหาร ด้วยเหตุนี้จึงมีการประดิษฐ์กะลากันมด ขอกันมด หรือที่กันมดขึ้น

วิธีการทำกะลากันมดหรือที่กันมดทำอย่างง่าย ๆ โดยเอากะลามะพร้าวที่ขูดเนื้อมะพร้าวออกหมดแล้ว จะเอาซีกหัวหรือซีกก้นก็ได้เจาะรูตรงกลาง หากเป็นกะลาซีกหัวก็เจาะรูตรงกลางรูจาวมะพร้าวนั้น การเจาะรูจะต้องให้พอดิบพอดีกับไม้ขอสำหรับเกี่ยวหูสาแหรกหรือสายเชือกซึ่งผูกตะกร้าและภาชนะสำหรับรองกับข้าวไว้

ไม้ตะขอจะทำมาจากกิ่งไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ที่มีกิ่งเป็นตะขอ ปลายไม้อีกด้านหนึ่งใช้ลวดหวายหรือเชือกผูกติดกับกิ่งไม้ คานห้างนา คานกระต๊อบ เป็นต้น ไม้ตะขอที่สอดในรูกะลามะพร้าว จะมีรอยรั่วเมื่อใส่น้ำลงไป ชาวบ้านใช้ดินเหนียวหรือไต้อุดรอยรั่วให้กะลามะพร้าวหงาย เทน้ำให้เกือบเต็ม เมื่อมดได้กลิ่นอาหารจะไต่ไม้ตะขอ เข้าไปกินอาหารแต่เข้าไปไม่ได้ เพราะติดน้ำที่อยู่ในกะลามะพร้าวนั้น

ในปัจจุบันกะลามะพร้าวกันมดหาดูได้ยาก เพราะการเตรียมสำรับกับข้าวไปครั้งละมาก ๆ ในงานลงแขกไม่ค่อยมีอีกแล้ว ต่างคนต่างทำงาน บางทีใช้วิธีการจ้างเป็นรายวันเป็นส่วนใหญ่ การใช้กะลามะพร้าวเป็นที่กันมด ในปัจจุบันไม่มีการสืบทอดเหมือนกับการใช้เช่นในสมัยก่อน ๆ

ผู้ให้ข้อมูล

๑. บัว กัณหา, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๕ บ้านดงหมี ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๒. ฝอย รุ่งเรือง, นาง อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๘ ต.จอมทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. พิณ เมืองเขียวหวาน, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๒ ต.นาเฉลียง ต.หนองไผ่ จ.เพชรบูรณ์
๔. ย้าย พงษ์น้อย, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๕/๑ ต.ไม้งาม อ.เมือง จ.ตาก
๕. อ้วน น้อยมา, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

กะลาครอบปลาหมู

กะลาครอบปลาหมู เป็นเครื่องมือดักปลาหมูเพื่อนำไปทำเป็นอาหาร หรือทำเหยื่อล่อปลาตัวใหญ่ ๆ กะลาครอบปลาหมูจะทำอย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุพื้นบ้านคือ ใช้กะลามะพร้าวที่ขูดเนื้อมะพร้าวออกแล้ว กะลามะพร้าวที่นำมาทำครอบดักปลาหมู จะต้องมี ๒ ซีก คือ ซีกบนและซีกล่าง กะลาซีกบนต้องเล็กกว่า มักใช้กะลาซีกหัว ส่วนกะลามะพร้าวซีกล่างซึ่งทำเป็นก้นต้องเลือกกะลามะพร้าวที่ใหญ่กว่าส่วนบน ฉะนั้น กะลามะพร้าวจะต้องเป็นคนละลูกกัน ใช้เชือกเส้นยาว ๆ ร้อยที่รูจาวของกะลามะพร้าวขนาดเล็กหรือใหญ่ ตามความต้องการ หากจะจับปลาหมู ตัวโตก็เจาะรูส่วนนี้โตเท่าขนาดปลาหมูว่ายเข้าไปได้ ถ้าต้องการปลาหมูตัวเล็กจะเจาะรูให้เล็กลง เพื่อคัดปลาหมูนำไปเกี่ยวเบ็ด เป็นเหยื่อล่อปลา เชือกที่ร้อยกะลามะพร้าวจะผูกมัดกับคัน ซึ่งทำด้วยเรียวไม้ไผ่ยาว ๆ

วิธีดักปลาหมู จะใช้เหยื่อล่อปลาหมูให้เข้าไปในรูกะลามะพร้าวที่เจาะไว้ เหยื่อมักจะใช้เนื้อหอยสับ ปูสับ หรือปลาสับใส่ไว้ในกะลาซีกล่าง เมื่อหย่อนกะลาลงไปในน้ำซึ่งมีปลาหมูอาศัยอยู่เป็นฝูง ๆ ปลาหมูมีนิสัยชอบปักหัวลงหาอาหารและใช้หัวปักเข้าไปที่รู หางจะโบกพุ้ยน้ำทำให้กลิ่นเหยื่อล่อกระจายออกไปในบริเวณพื้นน้ำนั้น ทำให้ปลาหมูตัวอื่น ๆ แย่งกันเข้าไปในกะลามากขึ้น การยกกะลาครอบปลาหมูขึ้นมาจะต้องใช้การคาดคะเนว่า จะยกกะลาขึ้นมาเมื่อใด เพราะถ้าปล่อยไว้ช้าเกินไปปลาหมูอาจว่ายออกไปได้บ้างเมื่อกินเหยื่อหมด

ปลาหมูที่จับได้จะใส่ไว้ในถังน้ำ เพื่อจะนำไปเกี่ยวเบ็ดเป็นเหยื่อล่อปลาตัวโต ๆ ต่อไป ถ้าต้องการปลาหมูมาก ๆ จะต้องใช้ครอบดักปลาหมูหลาย ๆ ชุด นอกจากนี้ยังมีการดักปลาหมูด้วยวิธีอื่นอีก เช่น การใช้ลันดักปลาหมู เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เขียน ศรศิริ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๓ ต.ชัยนาม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๒. ครีบ รักนาค, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๒/๑๑ ถ.ทิพย์เสนา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. ชาติ จันทร์หีบ, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๖๕/๕ หมู่ ๓ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๔. ชุบ มณีปัญญา, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๕. ประสิทธิ์ แสงตุ่ม, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๕ กิ่ง อ.พบพระ จ.ตาก

กะเหล็บ

กะเหล็บ เป็นภาชนะสานทึบคล้ายกระบุงแต่รูปค่อนข้างแบนทรงสูงกว่า พื้นก้นเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้สะพายติดหลังใส่สิ่งของใช้ได้อเนกประสงค์

กะเหล็บ เป็นของใช้ที่สำคัญของชาวโซ่งหรือลาวโซ่ง ในสมัยก่อนพวกโซ่งซึ่งอยู่ในเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ มักมีกะเหล็บใช้กันเกือบทุกครัวเรือน กะเหล็บที่สานขึ้นจะมีความประณีต ลายละเอียด รูปร่างสวยงามมากชาวโซ่งโดยทั่วไปให้ความสนใจต่อการจักสานประดิษฐ์ประดอยของใช้และเครื่องแต่งกายมากกว่าการสร้างที่อยู่อาศัย เพราะชาวโซ่งจะทำไร่เลื่อนลอย บริเวณใดดินไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกแล้วจะอพยพไปหาแหล่งใหม่เรื่อย ๆ ฉะนั้นสิ่งที่ชาวโซ่งเหล่านี้ นำติดตัวไปด้วย ต้องเป็นของใช้ซึ่งเคลื่อนย้ายได้สะดวก โดยเฉพาะกะเหล็บ ต้องผูกติดหลังเดินทางอยู่เสมอ การสานกะเหล็บจึงเป็นงานฝีมืออีกชิ้นหนึ่งของชาวโซ่ง เพราะต้องใช้เป็นประจำ โดยเฉพาะนำกะเหล็บไปใช้ในพิธีแต่งงานและพิธีกรรมต่าง ๆ อีกด้วย

การสานกะเหล็บ ต้องจักตอก ๒ ขนาด คือเป็นเส้นบาง ๆ เพื่อสานส่วนด้านก้นเป็นลาย ๒ หรือลาย ๓ อีกขนาดหนึ่ง จักตอกเส้นเล็กกลมเพื่อสานต่อขึ้นไป ส่วนบนจนถึงปากกะเหล็บ เริ่มสานส่วนก้นก่อน ชาวโซ่งเรียกส่วนตอกเริ่มต้นนี้ว่า "ดี" มีเส้นหลักที่สำคัญสานกันให้มีรูปเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สานเป็นทรงสูง สานลาย ๒ หรือลาย ๓ สูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร จากนั้นสานด้วยลาย "ไพรยักคิ้ว" คือสานสลับกัน ชาวบ้านเรียก "ลายยักคิ้ว" แต่ชาวโซ่งเรียกว่า "ลายกะเหล็บ" สานส่วนป่องออกเหมือนโอ่งน้ำปลายงุ้มเข้า ใช้ไม้ไผ่รัดเป็นวงกลม ถักหวาย ให้แน่นทำเป็นปากกะเหล็บ มีเส้นหวายรองก้นกะเหล็บเพื่อใช้ได้ทนทานยิ่งขึ้นและผูกหวายทำหูร้อยเชือก ๓ หู สะพายข้างหลังได้สะดวก ในเวลาเดินทางกะเหล็บ

นอกจากจะใส่ของใช้เป็นเสื้อผ้า แป้ง ข้าว ของกิน ผัก ผลไม้ และเมล็ดพืชในการเพาะปลูกแล้ว ยังใช้ในพิธีแต่งงาน โดยใช้กะเหล็บเป็นขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าว ภายในกะเหล็บจะใส่ หมาก พลู เมื่อเจ้าบ่าวสะพายกะเหล็บไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว เจ้าสาวจะรับกะเหล็บไปวางไหว้ผีบ้านผีเรือนพร้อมกับเจ้าบ่าว เมื่อคู่บ่าวสาวไหว้เสร็จจะนำเอาหมากพลูในกะเหล็บให้คนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมในพิธีนั้นเคี้ยวกัน พร้อมขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลในการครองชีวิตคู่ การใช้กะเหล็บในพิธีแต่งงานใช้แตกต่างกันตามฐานะของเจ้าบ่าว หากเจ้าบ่าวเป็นผู้ท้าว หมายถึงผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ จะใช้กะเหล็บ ๔ ใบ ถ้าเป็นคนธรรมดาใช้กะเหล็บ ๒ ใบ ในปัจจุบันชาวโซ่งยังใช้กะเหล็บในพิธีแต่งงานอยู่เหมือนกัน ปกติมักใส่เสื้อผ้าหรือใส่เมล็ดพืช สะพายติดหลังออกไปทำไร่มากกว่าใช้ทำอย่างอื่น

ผู้ให้ข้อมูล

๑. คำ ใจทาวงศ์, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๕/๑ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. พริ้ง บำรุงพงศ์, นาย อายุ ๘๒ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ ต.วัดจันทร์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. พา บุรุษชาติ, นาง อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓๗ หมู่ ๗ ต.สามแยก อ.วิเชียรบุรี จ.เพชรบูรณ์
๔. สุเมศ บุญเกิด, นาย อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๘๒ หมู่ ๔ ต.มะขามสูง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๕. ไสว อ่ำปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

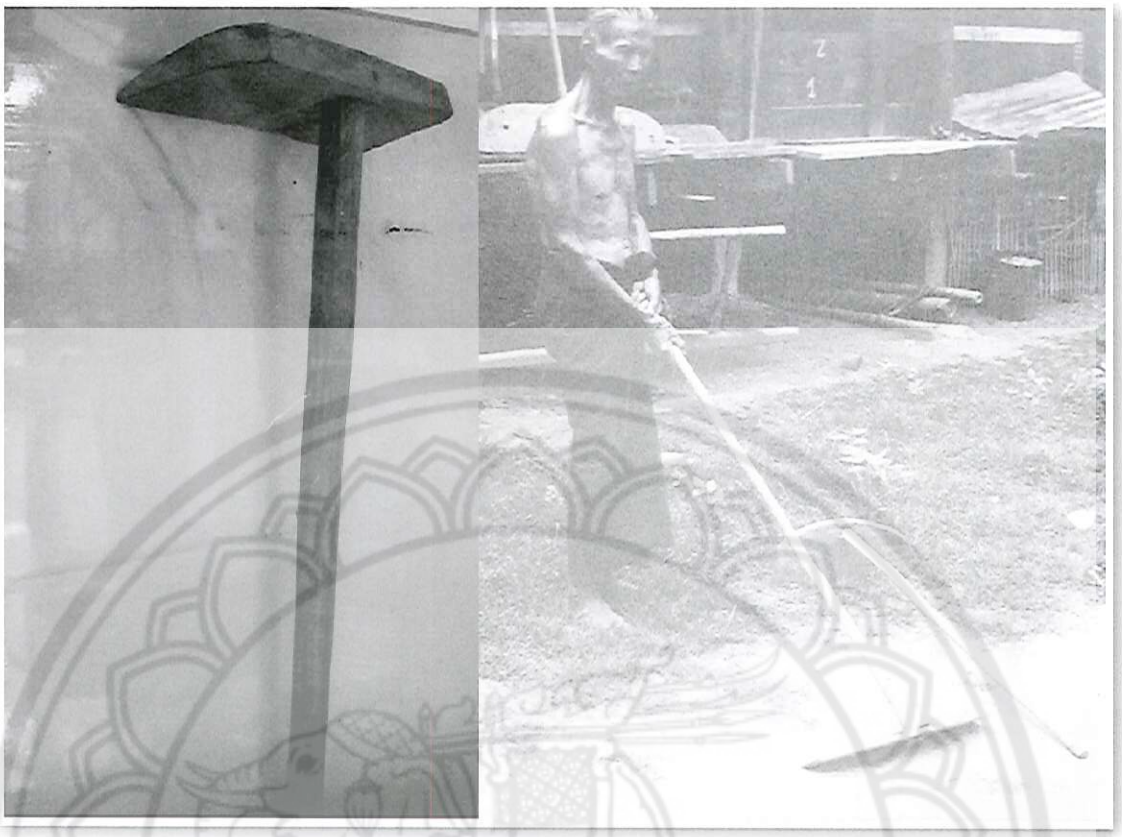

กะโห้

กะโห้ เป็นไม้สำหรับชักดึงเมล็ดข้าวเปลือกให้กองรวมกัน เพื่อสะดวกต่อการตวงหรือ ขนใส่ยุ้งฉาง ไม้กะโห้ มีลักษณะคล้ายกับคราดมือ แต่แตกต่างกันในส่วนซี่คราด คราดมือจะเหลาไม้เป็นซี่ ๆ สำหรับคราดเศษฟางข้าว กะโห้มีที่คราดเป็นแผ่นไม้หนาทึบ มีความสูงประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ยาว ประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ใช้ไม้หนาขนาด ๑-๓ เซนติเมตร ใช้กบไส แผ่นไม้ให้เรียบ แผ่นไม้ในส่วนล่างซึ่งทำหน้าที่คราดข้าวเปลือก ไสให้บางแฉลบส่วนด้านบนจะหนากว่า การไสให้บางนี้ช่วยให้การชักดึงข้าวได้สะดวก ในเวลาใช้แรงมือกดที่ด้ามไม้กะโห้ คมไม้ที่ไสบางแฉลบจะทำให้กดลงไปในกองข้าวเปลือก และชักดึงได้ง่ายขึ้น ใช้สิ่วเจาะแผ่นไม้ตรงกึ่งกลางแผ่น เจาะริมขอบด้านบนให้มีขนาดเล็กกว่าด้ามไม้จับเล็กน้อย

ด้ามกะโห้ทำด้วยไม้รวก ไม้เลี้ยง หรือไม้จริงก็ได้ ด้ามไม้ยาวประมาณ ๒ เมตร

วิธีใช้ กะโห้จะใช้ในเวลานวดข้าวขณะอยู่ในลาน ใช้ชักดึงเมล็ดข้าวเปลือกให้เป็นกอง ๆ ตามที่ต้องการจะง่ายต่อการตวงหรือการตักขนเข้ายุ้งฉาง นอกจากใช้ลากข้าวเปลือกที่อยู่ในลานแล้ว กะโห้ยังใช้สำหรับชักดึงข้าวเปลือกในเวลาขนลงจากเกวียนหรือรถ เพื่อขนใส่ยุ้งฉางได้สะดวก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เจียม ผสม, นาย อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๙๒ หมู่ ๓ ต.แม่กาษา อ.แม่สอด จ.ตาก
๒. เทียน เงินคง, นาย อายุ ๗๗ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๙ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. เป้ง สาริบุตร, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๒ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๔. สงคราม ชมมี, นาง อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๗๕ ปี หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๕. หยาก เปรมใจ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ ๖ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย

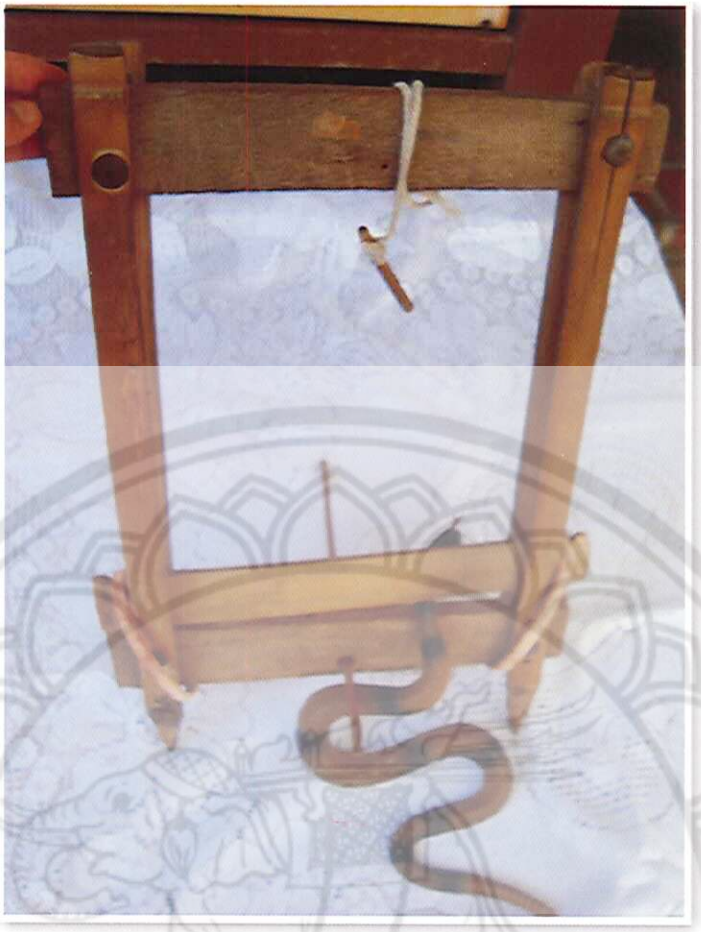

กับดักงู

กับดักงู เป็นเครื่องมือสำหรับดักงู เพื่อนำมาเป็นอาหารหรือเอาหนังไปทำประโยชน์อื่น การทำกับดักงูจะทำเป็นโครงไม้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยไม้ที่ตั้งจะสูงประมาณ ๔๐ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ไม้ที่ทำเป็นกับดักอาจทำมาจากไม้สัก ไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ก็ได้ ไม้คู่ที่ตั้งกับพื้นดินตีประกบกับไม้อีก ๒ แผ่น ซึ่งอยู่ด้านบน และด้านล่าง ตรงกลางโครงมีท่อนไม้ขัดไว้อีก ๒ ท่อน ท่อนบนใช้สำหรับหนีบตัวงู ท่อนล่างใช้สำหรับขัดกับปิ่น ซึ่งทำเป็นเดือยขัดไว้ให้ลั่น การที่จะให้ไม้ท่อนบนหนีบตัวงูได้อย่างแรงนั้น จะต้องมียางยืด เช่น ยางหนังสติ๊ก หรือยางในรถ เป็นต้น ยางผูกมัดกับไม้ท่อนบน และไม้คานด้านล่าง

วิธีใช้กับดักงู ผู้ใช้จะต้องมีความชำนาญในการดักงู นับตั้งแต่วิธีการคาดคะเนว่างูอาศัยอยู่ในบริเวณใด โดยการสังเกตรอยงูที่เลื้อยไปกับดิน หรือดูที่คราบของงู การดักงูในแต่ละครั้ง อาจใช้กับดักงูหลาย ๆ อัน ตั้งวางเรียงกันเป็นแถวหน้ากระดานใช้กิ่งไม้ปัก และนำขอนไม้หรือสิ่งอื่น ๆ วางขวางไว้ไม่ให้งูเลื้อยผ่านไปทางอื่น มีช่องทางเฉพาะให้งูเลื้อยเข้ากับดักงูได้สะดวก ปักกับดักงูไว้ให้แน่น ปลายไม้ที่ตอกยึดไว้กับดินจะเสี้ยมให้แหลมคมเพื่อสะดวกในการปักดิน ดึงไม้ท่อนบนที่ผูกยางไว้ ยางจะยืด ถ้าไม้ท่อนบนหลุดก็จะตีกับไม้คานท่อนล่างทันทีดึงไม้ท่อนบนซึ่งผูกรัดด้วยยางยืดขึ้นไปข้างบนใช้ปิ่นขัดกับเดือยไม้ไว้ เวลามีงูเลื้อยผ่านกับดัก น้ำหนักของตัวงูทับไม้ที่ขัดกับปิ่นจะทำให้ปิ่นขัดกันนั้นหลุดจากไม้ท่อนบน ๆ จะหล่นลงมาหนีบตัวงูจนแน่น งูไม่สามารถเลื้อยไปไหนได้อีก

งูที่ชาวบ้านดักมักจะเป็นงูประเภทงูเห่า งูสิง เป็นต้น ในปัจจุบันไม่มีการใช้กับดักงูอีกแล้ว

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ไข่ ปลาสร้อย, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑๑ ต.น้ำชุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๒. ชุบ ชุนโต, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๑๓/๑๕ หมู่ ๓ ต.หนองพระ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก
๓. โต๊ะ นวลมะ, นาย อายุ ๙๐ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๑ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์
๔. เปิ้น จันมา, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕/๑ ต.น้ำชุน อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์
๔. ไสว อำปลี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

กาจับหลัก

กาจับหลัก เป็นเครื่องมือยิงนกทุกชนิดที่บินมาเกาะบนหลักไม้ ไม่เพียงเฉพาะนกกาเท่านั้น ชาวบ้านเรียกชื่อรวมกันว่า "กาจับหลัก"

กลุ่มคนลาวโซ่งมักใช้กาจับหลัก ๒ ชนิด คือ กาจับหลักชนิดลูกดอกยิง และกาจับหลักชนิดคันแทง กาจับหลักชนิดลูกดอกยิงประกอบด้วยแม่ไม้ไผ่ ตอสลัก คันโก่ง เดือย และลูกดอก แม่ไม้ไผ่ใช้ไม้ไผ่ลำโต ยาวประมาณ ๔ เมตร กระทุ้งข้อภายในให้กลวงตลอดลำใช้มีดปาดข้างลำไม้ไผ่เว้าลึกลงไปเล็กน้อย ส่วนที่ปาดออกนี้ยาวประมาณ ๒ เมตร เพื่อให้สายธนูดีดลูกดอก และใช้ขัดเดือยได้สะดวก ตอสลักใช้ลำไม้ไผ่ขนาดเล็กกว่าแม่ไม้ไผ่ มีความยาวประมาณ ๓ เมตร ปลายตอสลักด้านบนที่ทำให้นกเกาะส่วนปลายตอสลักด้านล่างผ่าซีกไม้ไผ่เป็นที่ขัดกับเดือย คันโก่ง ทำเป็นคันธนูสำหรับผูกเส้นหวาย เส้นป่านหรือเส้นเชือก เพื่อยิงลูกดอก คันโก่งทำเหมือนคันธนู และคันหน้าไม้ ยาวประมาณ ๒ เมตร เดือยทำจากไม้ไผ่เหลากลมเล็กยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร ผูกมัดกับเส้นเชือกติดกับแม่ไม้ไผ่ไว้ ขัดในแนวตั้งกับไม้ขวาง ขณะที่โก่งคันธนู ลูกดอก ใช้ลูกดอก ๒ ชนิด คือ ลูกดอกไม้กับลูกดอกเหล็ก เดิมใช้ลูกดอกไม้ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เหลาปลายหัวลูกดอกแหลมคม ส่วนหางบากปลายไม้เป็นร่องลึก วางบนสายคันโก่ง

การใช้กาจับหลักชนิดลูกดอกยิง จะนำไปปักไว้ในบริเวณที่นกอาศัยมาก ๆ ดึงสายเชือกให้คันโก่งใช้ไม้เดือยขัดกับไม้ขวางใส่ลูกดอกโดยให้ปลายลูกดอกด้านล่างตั้งอยู่บนห่วงสายเชือก เมื่อนกบินมาเกาะตอสลัก น้ำหนักที่กดลงไปทำให้ไม้เดือยและไม้ขวางหลุดออกจากกัน คันธนูจะลั่นลูกดอกจะยิงตัวนกทันที การใช้กาจับหลักชนิดลูกดอกมักใช้ยิงนกตัวโตมีน้ำหนักมาก เช่น นกกา นกเหยี่ยว นกกระยาง นกแสก

เป็นต้น

กาจับหลักชนิดคันแทง ได้พัฒนามาจากชนิดลูกดอกยิง โดยเปลี่ยนจากการใช้ลูกดอกพุ่งยิง มาใช้คันไม้เหมือนลูกดอกกระทุ้งแทงตัวนกขณะบินมาเกาะตอสลัก แรงดีดคันไม้แทงใช้ยางยืดแทนคันโก่งหรือคันธนู กาจับหลักชนิดนี้สามารถแทงนกต่าง ๆ ที่มีน้ำหนักตัวพอสมควรได้ ส่วนประกอบกาจับหลักชนิดคันแทงคล้ายกับชนิดลูกดอกยิง

ปัจจุบันกาจับหลักทั้ง ๒ ชนิดนี้ไม่มีการใช้ในพื้นบ้านแล้ว

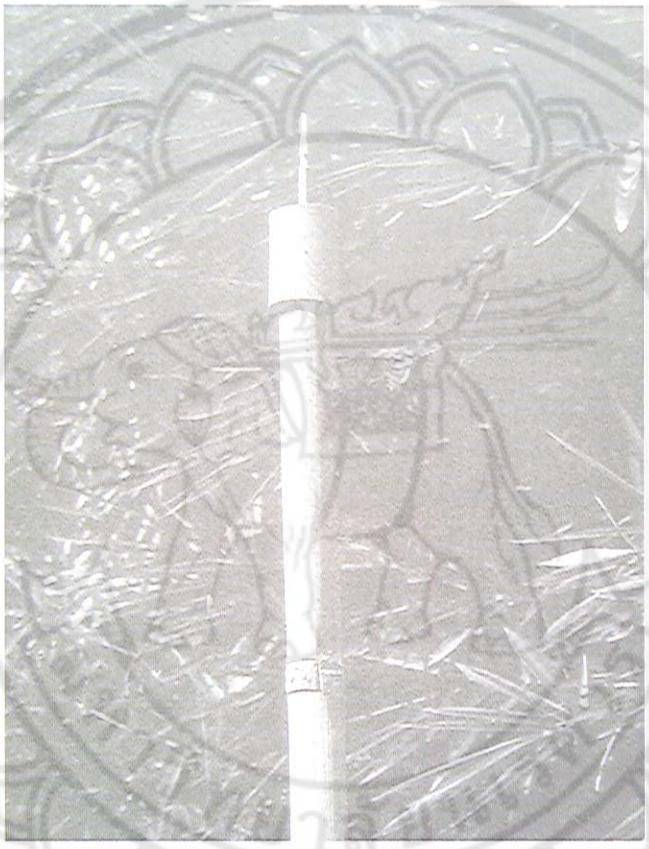

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ขาว ใจกุศล, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๕๖/๘ ถ.วังจันทน์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. สา บุญเสริม, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๓. เสาร์แก้ว กองแก้ว, นาย อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๒ กิ่ง อ.พบพระ จ.ตาก
๔. หวิน อุ้ยทองศรี, นาย อายุ ๘๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๔/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๕. หิรัญ ตรีสอน, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒/๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

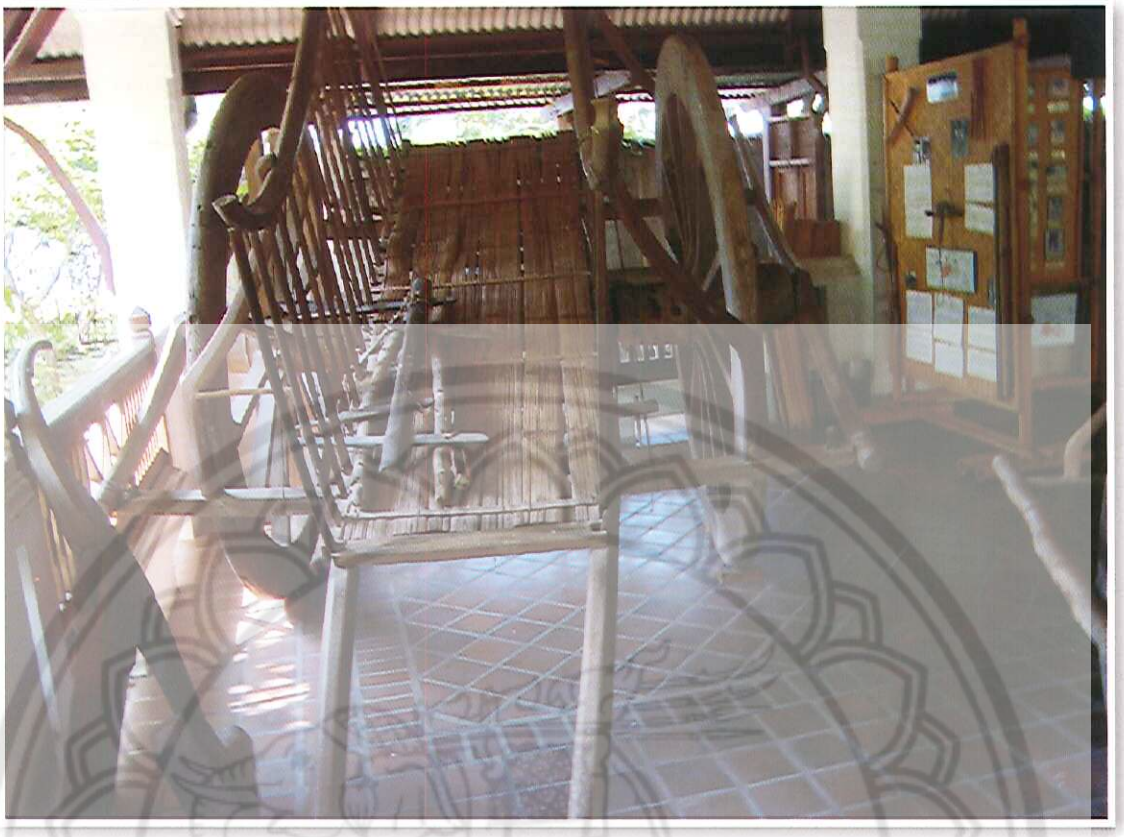

เกวียน

เกวียน เป็นยานพาหนะชนิดล้อเลื่อนทำด้วยไม้ใช้ลากจูงด้วยแรงสัตว์ คือเทียมด้วยวัว หรือควาย เกวียนใช้สำหรับบรรทุกพืชผลสิ่งของต่าง ๆ บางพื้นบ้านเรียกเกวียนว่าล้อ ระแทะ กระแทะ รันแทะก็มี เกวียนโบราณจะมีวงล้อใหญ่กว่าเกวียนในยุคนี้มาก หากเป็นเกวียนขนาดเล็ก ซึ่งใช้ตามพื้นบ้านขณะนี้ สามารถยกกระบะเกวียนออก ใช้ลากท่อนไม้ยาว ๆ นำมาสร้างบ้าน หรือเผาถ่าน

มนุษย์รู้จักสร้างเกวียนและใช้เกวียนมาแต่สมัยดึกดำบรรพ์แล้ว ดังจะเห็นจากภาพวาด ภาพแกะสลัก ตามโบราณสถานที่ต่าง ๆ แม้แต่ในเรื่องนิทาน ซึ่งเล่าสืบทอดกันมาก็กล่าวถึงการใช้เกวียนเป็นพาหนะอยู่เสมอ ในยุคของพวกชาวอารยันอันเป็นบรรพบุรุษของชาวอินเดียและยุโรปได้ใช้เกวียน คราวอพยพจากทะเลสาบแคสเปียนเข้ามาอยู่ในชมพูทวีป แม้พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า พระธัมมจักรกัปปวัตตนสูตร ก็ใช้ลูกล้อของเกวียนเป็นสัญลักษณ์ ประเทศจีนยุคสามก๊กมีเกวียนใช้แล้ว ดังปรากฏในเรื่องสามก๊กตอนหนึ่งว่า "ขงเบ้งคิดประดิษฐ์โคยนต์ขึ้นใช้ เพื่อสงวนวัวควายกับได้นั่งเกวียนออกไปตรวจค่าย เมื่อตอนรบกับสุมาอี้ อันเป็นบั้นปลายชีวิตของขงเบ้ง"

วรรณคดีตำนานและพงศาวดารหลายเรื่องในสมัยสุโขทัย กล่าวถึงการใช้เกวียน เช่น พงศาวดารเหนือ ตอนพระร่วงส่งส่วยน้ำ มีใจความว่า "นักคุ้มข้าหลวงชอบคุมเกวียนมารับส่วยน้ำที่ทะเลชุบศรเมืองละโว้" จึงอาจกล่าวได้ว่าเกวียนได้ใช้กันมาแต่โบราณกาล

สำหรับเกวียนไทยนี้ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทุวงศ์) ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีแห่งกรมศิลปากร กล่าวในวารสารศิลปากรเล่มหนึ่งว่า "ในประเทศสยามทุก ๆ ภาคการส่งข้าวเปลือกจากท้องนาไปยังแม่น้ำลำคลองเพื่อบรรทุกเรือนั้น ใช้เกวียนบรรทุกลำเลียงกันทุกแห่ง" ซึ่งเดี๋ยวนี้บางแห่งใช้รถยนต์

บรรทุกแทนเสียบ้างแล้ว แต่ก็ยังคงมีส่วนมากที่ยังใช้เกวียนบรรทุกลำเลียงอยู่ตามเคย เกวียนนอกจากใช้ประโยชน์ในการขนส่งดังกล่าวมาแล้ว ยังใช้ประโยชน์ทางอื่นได้อีกมาก เช่น ใช้ในการรับส่งคนโดยสารไปยังปูชนียสถานที่สำคัญ ๆ เป็นต้น ในสมัยเมื่อยังไม่มีรถยนต์ใช้เราก็ใช้เกวียนกันเป็นส่วนมาก เกวียนในประเทศสยามมีรูปลักษณะหลายอย่างต่างๆ กันไป แต่โดยรวมแล้วแบ่งเป็น ๒ ชนิดคือ เกวียนควายชนิดหนึ่ง เกวียนวัวชนิดหนึ่ง เกวียนวัวนั้นมีลักษณะเตี้ยและกว้างกว่าเกวียนควายใช้ในภูมิภาคที่ดอนมากกว่าที่ลุ่ม

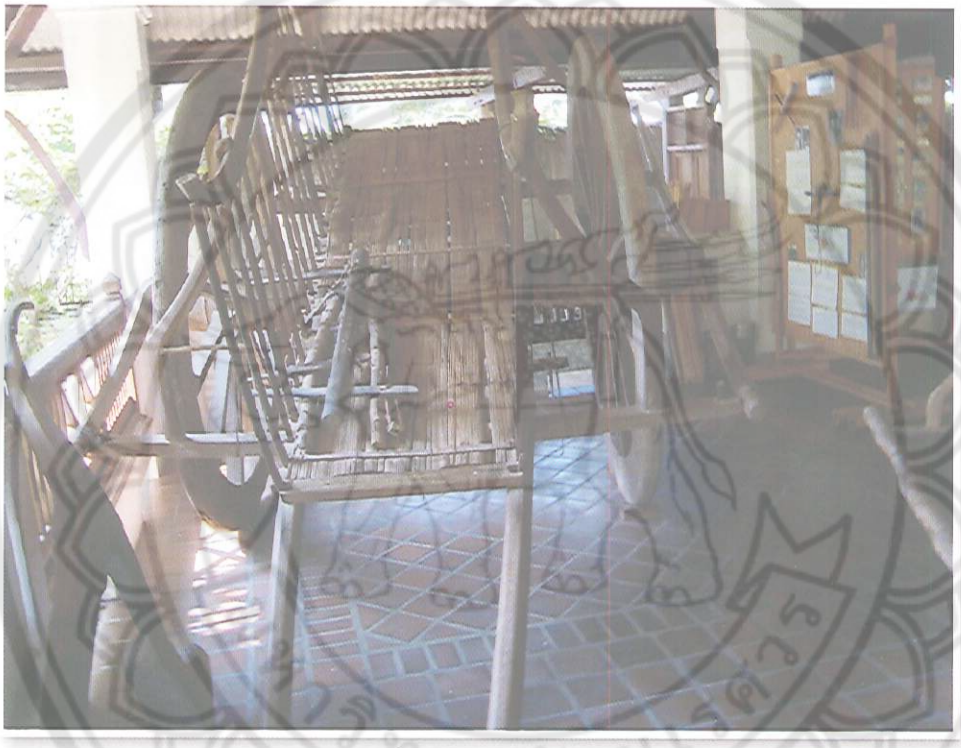

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ขาว ใจกุศล, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๕๖/๘ ถ.วังจันทน์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. คี่ จันทร์ขำ, อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ ต.วังกรด อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓. นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, นาย อายุ ๕๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒/๓ ต.อรัญญิก อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. บัว กัณหา, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๕ บ้านดงหมี ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. พยุง โยชนะ, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร

โกรกกราก

โกรกกราก เป็นเครื่องทุ่นแรงของชาวบ้านที่ใช้สำหรับฟั่นเกลียวเชือก ฟั่นเกลียวด้าย และฟั่นเกลียวค่าวเบ็ดราว การที่ชาวบ้านเรียกชื่อโกรกกรากก็เพราะว่าเวลาใช้จะดึงปลายเชือกทั้ง ๒ ข้าง ลูกกลิ้งหมุนไปหมุนมาเสียงจะดัง จึงเรียกตามเสียงที่ได้ยินว่า "โกรกกราก" บางพื้นที่เรียกโกรกกรากว่า "โกรกกรากฟั่นด้าย"

การทำโกรกกรากจะทำด้วยไม้สัก ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้มะค่า เป็นต้น โดยใช้ไม้กระดานแผ่นเรียบกว้างประมาณ ๒๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๕ เซนติเมตร ใช้สลักไม้หรือตะปูตีเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วยกระดาน ๔ แผ่น การทำโกรกกรากต้องทำ ๒ อันเสมอ เพราะต้องใช้ฟั่นคู่กัน ๒ ข้าง จึงจะฟั่นเป็นเกลียวเข้าหากันได้รวดเร็ว ใช้สิ่วหรือเครื่องมือเจาะรูที่ตัวโกรกกรากด้านข้างให้ทะลุทั้ง ๒ ด้านไปในแนวเดียวกันข้างละ ๔-๕ รู ให้ขนาดเล็กกว่าไม้ลูกกลิ้งเล็กน้อย ไม้ลูกกลิ้งจะเหลากลม ๆ ปลายเรียว มีบ่าสำหรับใส่รูทั้ง ๒ ข้าง ปลายลูกกลิ้งด้านหนึ่งควั่นเป็นปมสำหรับผูกด้ายหรือผูกเชือกที่ต้องการจะฟั่น โกรกกรากทั้ง ๒ ชุด ทำในลักษณะเดียวกัน จะต่างกันตรงที่ร้อยเชือกสำหรับดึงที่ตัวลูกกลิ้งที่ควั่นไว้ ด้ายหรือเชือกที่ผูกติดกับลูกกลิ้งของโกรกกราก ทั้ง ๒ ชุดนี้จะยาว การฟั่นครั้งหนึ่งจะฟั่นได้ชุดหนึ่ง ส่วนโกรกกรากอีกชุดจะต้องร้อยเชือกให้ลูกกลิ้งหมุนไปทางขวา ผูกด้ายหรือเชือกที่ปลายปมลูกกลิ้งที่ควั่นไว้ ด้ายหรือเชือกที่ผูกติดกับลูกกลิ้งของโกรกกรากทั้ง ๒ ชุดนี้ จะยาว การฟั่นครั้งหนึ่งจะฟั่นได้ยาวเป็นร้อย ๆ เมตร

วิธีใช้ จะใช้คน ๒ คน ดึงปลายเชือกที่ร้อยลูกกลิ้งของโกรกกรากแต่ละชุด เมื่อดึงปลายเชือกข้างหนึ่ง ก็จะต้องหย่อนปลายเชือกอีกด้านหนึ่งสลับกันไปเรื่อย ๆ จากการฟั่นนั้นเขม็งเกลียวดีแล้ว ชาวบ้านจะใช้ยางตะโกที่หมักไว้ชุบเส้นเชือกหรือด้ายให้ทั่ว แล้วจับปลายเชือกแต่ละเส้นที่มัดตัวลูกกลิ้งของโกรกกรากแต่ละชุดเข้าด้วยกันโดยร้อยเชือกที่ดึงลูกกลิ้งเสียใหม่ให้ลูกกลิ้งหมุนไปตามเดิมใช้ไม้หรือมือฟั่นด้ายหรือเชือก เพื่อให้เข้าเกลียวกันไปจนหมด จากนั้นทิ้งเส้นเชือกชุบยางตะโกให้แห้งเสียก่อนจึงค่อยม้วนเก็บไว้ใช้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. บุญมา บุญเกต, นาย อายุ ๘๕ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๔ ต.วังกะพี้ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์
๒. เยื้อน แสนมี, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๕ ต.บ้านดงหมี ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๓. เลี่ยม ชมมี, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๕ ต.นครไทย อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๔. เสียม ไกรเกตุ, นาง อายุ ๖๙ ปี
บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย
จ. กำแพงเพชร
๕. หอม ติณมาศ, นาย อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๗๑ หมู่ ๓ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก

โกรกกรากเจาะไม้

โกรกกรากเจาะไม้ หรือโกรกกรากเกลียว เป็นเครื่องมือสำหรับใช้เจาะไม้เพื่อตอกสลักหรือเจาะนำก่อนตอกตะปู มีลักษณะเป็นเกลียวเหมือนบิดหล่า เครื่องมือสลักบ้าน

โกรกกรากเจาะไม้จะแตกต่างกับบิดหล่าในสมัยก่อน ตรงที่บิดหล่าสามารถเจาะได้ลึก และใหญ่กว่า สำหรับโกรกกรากเจาะไม้จะรูดกระบอกไม้ขึ้น ๆ ลง ๆ ทำให้คมเหล็กหมุนได้

โกรกกรากเจาะไม้มีส่วนประกอบต่าง ๆ ดังนี้ คือ

แกนไม้ กระบอก ด้ามกด และคมเหล็ก แกนไม้ ต้องใช้ไม้เนื้อแข็งประเภทไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะค่า ไม้ชิงชัง เป็นต้น เหลาไม้เป็นท่อนกลม ๆ ขนาดด้ามมีด ด้ามจอบ มีความยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้สิ่วเจาะเนื้อไม้ลึกเป็นเกลียวพันกัน ๓ เกลียว โดยเว้นส่วนปลายและส่วนโคนโกรกกรากเจาะไม้ไว้ประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร เพื่อทำด้ามไม้กดแกนไม้เกลียว ด้ามกด ทำเป็นรูดรอบให้แกนหมุนได้สะดวก กระบอก เรียกว่าโปะรูดเกลียว ทำหน้าที่ดึงแกนเกลียวไม้ให้หมุน จะทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ตัดให้เหลือข้อไม้ตรงกลาง ใช้สิ่วเจาะทะลุข้อปล้องภายในเป็นรูกลวง กระบอกดังกล่าวต้องทำเป็นเกลียวสวมให้พอดีกับแกนไม้ คมเหล็ก ซึ่งเป็นส่วนเจาะไม้มักใช้เหล็กตะไบมีดเก่า ๆ มาเผาไฟตีเหล็กให้มีคมแบนปลายเหล็กอีกด้านหนึ่งตีแบน ๆ เสียบเข้ากับแกนไม้ส่วนโคนโดยการกรอเนื้อไม้ให้เป็นร่องตีแผ่นเหล็กเข้าไปในร่องนั้น ใช้ปลอกเหล็กรัดอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้แน่นและใช้ได้ทนทานยิ่งขึ้น

การใช้จะใช้มือหนึ่งกดด้าม กดข้างบนอีกมือหนึ่ง จับรูดกระบอกขึ้น ๆ ลง ๆ ให้สุดเกลียว แกนไม้จะหมุนกลับไปกลับมา ทำให้คมเหล็กเจาะไม้ลึกได้อย่างรวดเร็ว โกรกกรากเจาะไม้หรือโกรกกรากเกลียวไม้ในปัจจุบันไม่มีใช้แล้ว ช่างไม้สมัยใหม่จะใช้สว่านมือและสว่านไฟฟ้าแทน

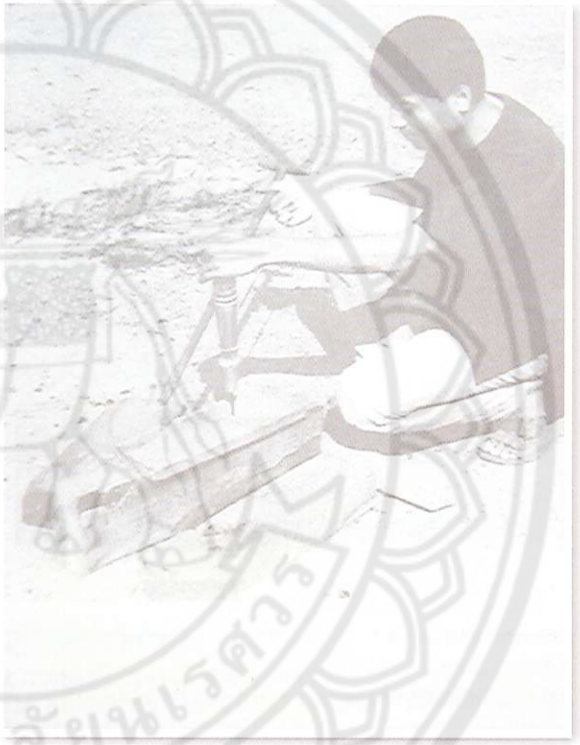

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เขียน นาคพรม, นาย อายุ ๖๑ ปี
บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ ๖ ต.นาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๒. โทน โกศัย, นาย อายุ ๘๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๒ บ้านใหม่ ต.หาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
๓. ลิ ขัดชิน, นาง อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๓ บ้านหาดสูง ต.หาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
๔. สา บุญเสริม, นาง อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
๕. หิรัญ ตรีสอน, นาย อายุ ๗๒ ปี
บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ ๗ ต.หล่มเก่า อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

ขด

ขด หรือคอม ใช้สำหรับดักนกที่เดินหากินบนพื้นดิน เช่น นกกระยาง นกชิงชัน นกกระทา นกกวัก ไก่นา ฯลฯ การเรียกชื่อว่า ขดหรือคอมนั้น เพราะเหลาไม้ไผ่เป็นซี่บาง ๆ แล้วโน้มให้โค้งงอเป็นขด หรือโค้งงอเหมือนกับคอมที่วางไว้บนคอควาย สำหรับมัดเชือกค่าวไถนา ขดหรือคอมมี ๒ ชนิด คือ ชนิดขาเดียว และชนิดสองขา

ชนิดขาเดียว จะเหลาซี่ไม้ไผ่ให้ติดผิวยาว ๕๐ เซนติเมตร ด้านปลายไม้ไผ่เหลาบาง ๆ เป็นเรียวเล็ก ควั่นปลายไม้ ใช้ปอหรือเชือกมัดปลายไม้ไผ่ดึงเชือกให้ปลายไม้โก่ง มัดปลายเชือกอีกด้านหนึ่งกับคันไม้ไผ่ซึ่งอยู่ตรงกันข้าม แต่เป็นไม้ไผ่ซี่เดียวกันที่โคนไม้ไผ่เสี้ยมปลายแหลมคมเพื่อใช้ปักดินให้แน่นใช้เส้นเชือกทำเป็นบ่วงวงสำหรับคล้องนกรูดเข้าออกได้ มัดปลายเชือกบ่วงติด โคนไม้ไผ่ที่ปักดิน

ชนิดสองขา หรือเรียกว่าขดสองขา ใช้ซีไม้ไผ่อันเดียวยาวประมาณเกือบครึ่งเมตรซี่บาง ๆ ให้โค้งงอได้สะดวก หรือจะเหลาตรงช่วงกึ่งกลางไม้ให้บางเป็นพิเศษก็ได้ เพราะจะทำให้โค้งงองายขึ้น เสี้ยมปลายไม้ ๒ ข้างให้แหลม เพื่อใช้สำหรับปักดินยึดให้แน่น ใช้เชือกมัดตรงกลางไม้ดึงเข้าหากัน การมัดจะมัดเป็นมุมเหมือนสามเหลี่ยมหน้าจั่ว คือมัดตรงกึ่งกลางความสูงของขดหรือคอมมัดให้เป็นมุมทแยงกัน การมัดเชือกเช่นนี้จะทำเป็นที่พาดบ่วงสำหรับดักนก

การดักนกจะเลือกบริเวณที่นกชอบเดินออกหากิน ปักกิ่งไม้ใบไม้เป็นแนว ถ้าเป็นป่ารก ทำช่องให้นกเดินเข้าไปหาขดหรือคอมที่ดักไว้ การดักนกจะใช้บ่วงรูดให้เป็นวงกว้าง ๆ วางพาดกับเส้นเชือกซึ่งมัดตึงให้ไม้ไผ่โค้งงอ หากใช้ปอจะสะดวกแก่การตกแต่งบ่วงได้มากขึ้นโดยใช้เชือกบ่วงเสียบรอยฉีกของปอได้ง่าย บางทีชาวบ้านจะเป่าหลอดไม้เป็นเสียงนกชนิดต่าง ๆ เรียกเข้ามาหาขดที่ดักไว้

การดักนกด้วยขดหรือคอมไม่ค่อยมีการใช้ในพื้นบ้านแล้ว จึงค่อนข้างจะหาดูได้ยากในยุคนี้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ขาว ใจกุศล, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๕๖/๘ ถ.วังจันทน์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒. คี่ จันทร์ขำ, อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๕๔ ต.วังกรด อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร
๓. นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, นาย อายุ ๕๙ ปี
มศว. พิษณุโลก อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๔. บัว กัณหา, นาย อายุ ๗๔ ปี
บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๕ บ้านดงหมี ต.เนินกุ่ม อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๕. พยุง โยชนะ, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร

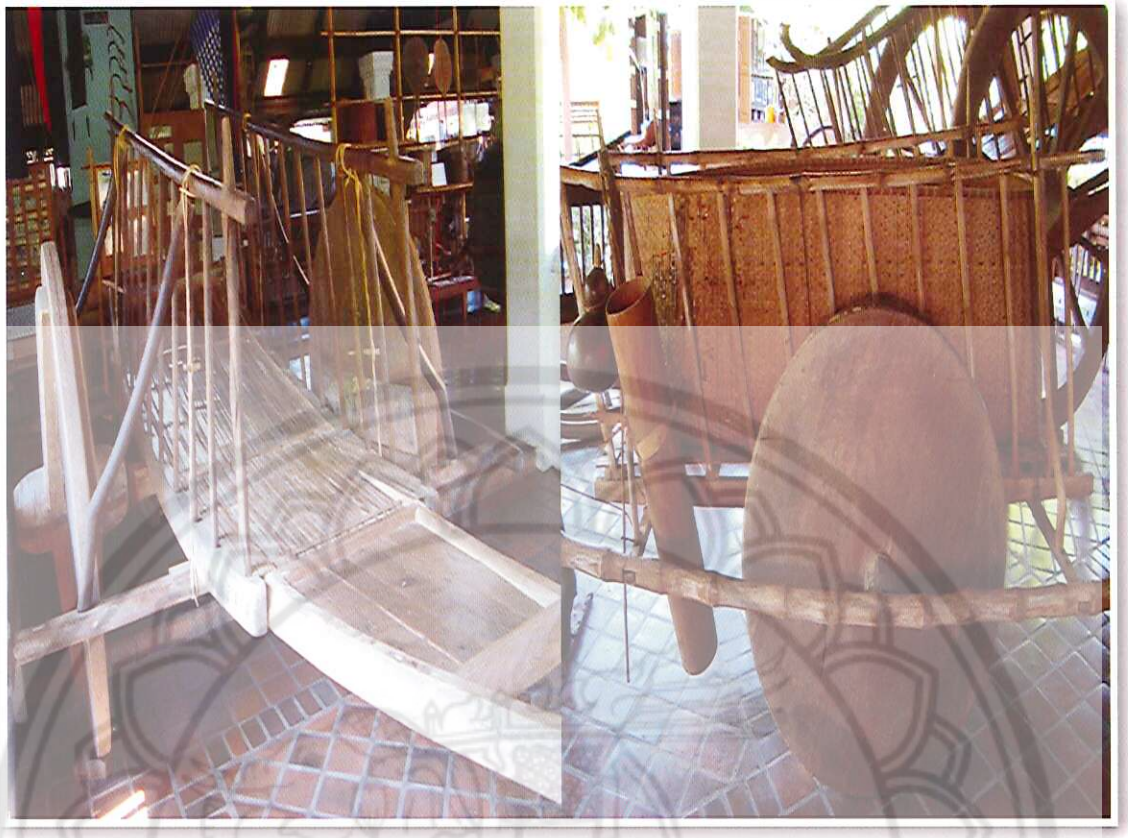

ขลุบ

ขลุบ หรือล้อปั้นจี่ เป็นพาหนะมีล้อหมุนคล้ายเกวียน สำหรับบรรทุกหรือลากสิ่งของต่าง ๆ **ขลุบ** คงพัฒนาการมาจากการใช้เลื่อน ซึ่งทำเป็นขาไม้ไผ่ใช้ควายลาก การใช้เลื่อนเหมาะกับการบรรทุกฟ่อน**ข้าว** จากแปลงนาไปยังลานนวดข้าวซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก หากใช้เลื่อนบรรทุกลากในบริเวณชื้นแฉะมีโคล**นเลน** เลื่อนจะเบากว่าลากในพื้นดินแห้ง ขลุบ บางแห่งเรียกว่า ล้อเลื่อน เพราะทำคันชักหรือคันลากคล้าย**เลื่อน** ใช้ควายลากตัวเดียวเหมือนกับเลื่อน แต่ทำล้อหมุนได้ จึงเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ล้อเลื่อน

ขลุบ ใช้บรรทุกฟ่อนข้าว ข้าวเปลือก ฟืน ถ่าน ไม้ ฯลฯ ขลุบมีล้อหมุน ควายลากไม่หนัก**แรง** เหมือนลากเลื่อน แต่ลากในที่มีโคลนลึกไม่ได้ การใช้ขลุบบรรทุกฟ่อนข้าวดีกว่าการใช้เลื่อน และเก**วียน** ตรงที่ล้อของขลุบเป็นแผ่นไม้หนาทึบเจาะรูตรงกลางใส่เพลาเท่านั้น ไม่ต้องมีทางเกวียนหรือทาง**เลื่อน** สามารถข้ามคันนาสูงได้สะดวก วงล้อขลุบไม่หักเพราะทำด้วยแผ่นไม้เนื้อแข็งหนาตลอดวงล้อ หาก**ใช้** เลื่อนหรือเกวียนลากฟ่อนข้าวระหว่างคันนาจะต้องขุดดินให้เป็นช่องทาง ๒ ช่อง ให้ขาเลื่อนหรือล้อเกวียน ผ่านไปได้สะดวก

ขลุบ มีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ลูกล้อ เพลาล้อ คันลาก และโครงกระบะบรรทุก

ส่วนลูกล้อ ทำจากไม้เนื้อแข็งเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ ๑ เมตร ตรงกลางเจาะรูใส่ไม้ที่มีลักษณะเหมือนดุม เรียกว่า อัว ทั้ง ๒ วง แล้วนำไปสวมเพลาล้อ ซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็งเช่นกัน ใช้ไม้สาแหรกกระจังบิดดุมวงล้อ ๒ ข้างเข้าเดือยประกบไม้คานหน้าขลุบและหลังขลุบ ทำกระบะบรรทุก วางไว้บนแกนเพลาโดยทำไม้ค้ำเอวหรือเท้าแขวน ยึดที่บรรทุกกับไม้คานหน้าและหลังขลุบให้แน่น ใช้ฟากไม้ไผ่

กรองพื้นตัวกระบะเมื่อใช้บรรทุกสิ่งของทำคันไม้คันลาก ๒ อัน ยาวประมาณ ๑๐ เมตร ใช้เส้นเชือก หรือหนังสัตว์มัดคันลากให้เป็นบ่วงนำมาผูกปลายคอม ๒ ข้าง ซึ่งรัดคอควายอยู่ หากลากฟ่อนข้าวสามารถเรียงฟ่อนข้าวในโครงกระบะจนกองสูงท่วมหัวคน ถ้าใช้ลากเมล็ดข้าวเปลือกจำเป็นต้องใช้สาดซึ่งถักด้วยตอกเป็นลายสองทึบ คล้ายเสื่อวง วางรองพื้นฟากเสียก่อน เมล็ดข้าวเปลือกจะไม่ลอดร่วงลงมาได้ นอกจากนี้ขลุบยังมีการสร้างด้วยไม้ไผ่ อีกด้วย

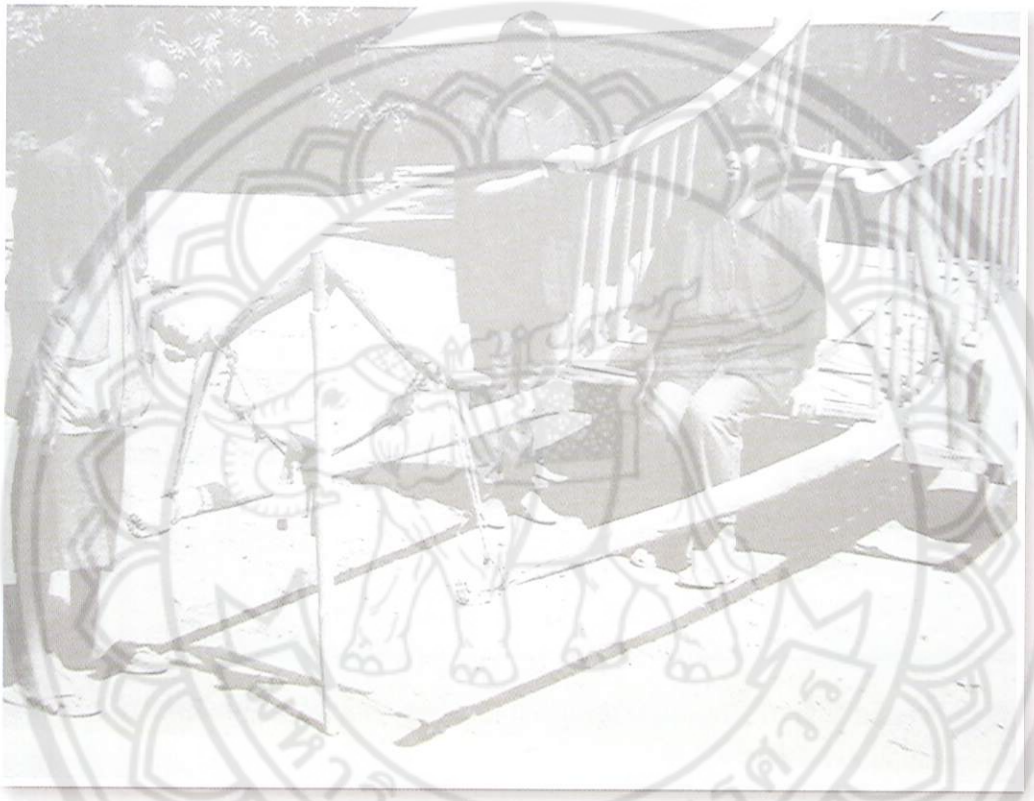

ผู้ให้ข้อมูล

๑. เชิด อิ่มขุนทอง, นาย อายุ ๘๔ ปี
บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๑ ต.บ้านใหม่ชัยมงคล อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย
๒. ตา ปราศจักร, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๑๔๕ หมู่ ๗ ต.ไทรย้อย อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก
๓. น้อย จันทร์เที่ยง, นาย อายุ ๖๓ ปี
บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๔ ต.ป่ามะคาบ อ.เมือง จ.พิจิตร
๔. ยุทธ ทองปลิว, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๓ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย
๕. ร่วน ฟื้นตน, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๘ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย

ข้อง

ข้อง เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง สานด้วยผิวไม้ไผ่ ปากแคบลักษณะคล้ายคอหม้อดิน มีฝาปิดเปิดได้ เรียกว่า ฝาข้อง ฝาข้องมีชนิดที่ทำด้วยกะลามะพร้าว และใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปกรวย ปลายกรวยแหลมปล่อยเป็นซี่ไม้ไว้เรียกว่า งาแซง ข้องใช้สำหรับใส่ปลา ปู กุ้ง หอย กบ เขียด เป็นต้น ข้องมีหลายลักษณะ เช่น ข้องยืน มีลักษณะคล้ายรูปทรงของโอ่งน้ำ หรือรูปทรงกระบอก มีปลายปากข้องบานออก ขนาดสูงตั้งแต่ ๑๐ - ๑๕ เซนติเมตร การสานที่ก้นข้องมักจะสานเป็นก้นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัวข้องกลมป้อม ป่องตรงกลางค่อยๆ สอบเข้าตรงคอข้อง แล้วบานออกที่ปลายปากข้องคล้ายปากแตรที่ก้นข้องและตัวข้องจะสานด้วยลายขัดตาหลิ่วตรงคอข้องถึงปากข้องสานด้วยลายขัดตาทแยงปลายปากข้องจะทำฝาปิดเปิดโดยสานผิวไม้ไผ่เป็นฝาปิด เวลาจับปลาใส่ข้องไม่ต้องเปิดฝาข้องก็ได้ เพราะฝาข้องนี้สามารถใส่ปลาได้สะดวก ปลาจะกระโดดออกมาไม่ได้เพราะติดที่ฝาปิดนั้นฝาข้องอาจทำด้วยกะลามะพร้าวก็มีผูกเชือกไว้สำหรับสะพายติดตัวไปหาปลา

ข้องนอน หรือข้องเบ็ด มีรูปทรงเป็นแนวนอน การสานข้องมีลักษณะเหมือนเบ็ด ปลายปากข้องบานหงายขึ้นด้านบนสำหรับใส่ปลาไว้ในข้อง การสานก้นข้อง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ข้องนอนหรือข้องเบ็ดมักไม่ค่อยสะพายติดตัวไปในขณะกำลังหาจับปลาแต่จะวางไว้ในเรือริมคลอง ริมตลิ่ง เป็นต้น

ข้องลอย เป็นข้องที่ใช้ลอยในน้ำได้ในระหว่างจับปลา ข้องลอยจะใช้ข้องยืนหรือข้องนอนมัดลูกบวบ ซึ่งทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ ๒ ท่อน มัดขนาดตัวข้องให้ลอยน้ำได้ แล้วผูกเชือกมัดติดเอว

นอกจากนี้ยังมีข้องที่ใช้ใส่กบ เขียด โดยเฉพาะด้วย

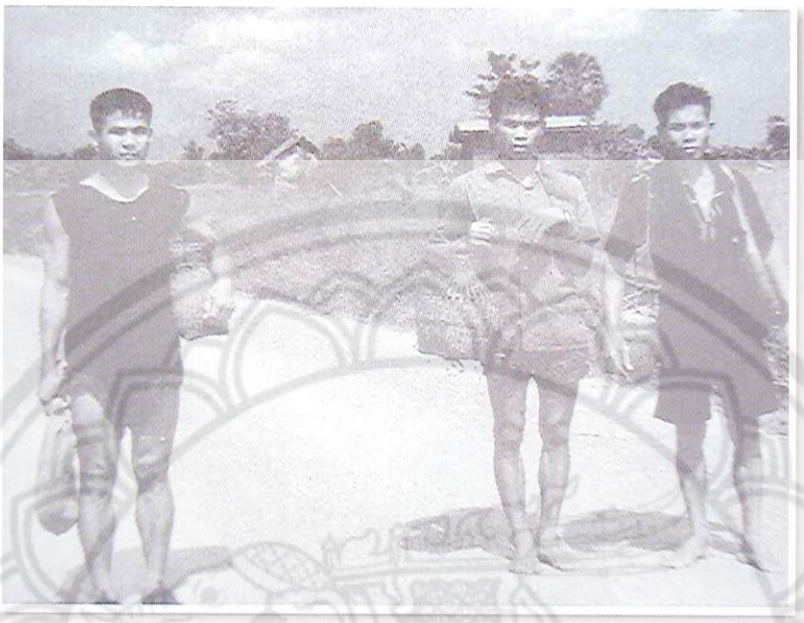

ผู้ให้ข้อมูล

๑. จัด เนินสูง, นาย อายุ ๖๕ ปี
บ้านเลขที่ ๗๔/๙ หมู่ ๖ ต.หล่มสัก อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

๒. เฉลย เผือกเทศ, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๘๔ หมู่ ๒ ถ.ประชาราษฎร์ อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย

๓. ดี ต่างเทพ, นาย อายุ ๖๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ ๒ กิ่ง อ.พบพระ จ.ตาก

๔. แป๊ะ แก้วคุณะ, นาย อายุ ๖๗ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๕ ต.ห้วยใหญ่ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์

๕. สำเนียง กุฏมณี, นาย อายุ ๗๓ ปี
บ้านเลขที่ ๔๑/๑ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุโขทัย

ขอฉาย

ขอฉาย มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น คันฉาย ไม้สงฟาง กระดองหาย ดองหาย หรือ ดองฉาย ขอฉายเป็นเครื่องมือของชาวนาชาวไร่ในการสงฟาง สงตัวถั่วในเวลานวด

ขอฉายทำจากลำไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ มือจับได้รอบ ลำไม้ไผ่จะต้องแก่จัด ตัดไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒ เมตร หาลำไม้ไผ่ที่มีแขนงโค้ง ๆ และแข็งแรง เพื่อจะได้ตัดเป็นขอใช้สงฟางหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ ส่วนแขนงที่แตกออกมาตามข้อไม้ไผ่ข้ออื่น ๆ จะเหลาให้เรียบ เหลือเพียงแขนงที่ทำเป็นขอเท่านั้น เหลาปลายขอสำหรับสงฟางหรือเกี่ยวให้แหลม การที่ทำให้ขอโค้งงอตามต้องการ ชาวนาจะใช้ขอลนไฟแล้วค่อย ๆ ดัด จนขอไม้ไผ่นั้นโค้งตามต้องการ แขนงไม้ที่แตกมาตามข้อเพื่อทำเป็นขอ บางทีหายาก ก็จะใช้เหล็กมาดัดเป็นขอแทน โดยใช้เหล็กส่วนที่เป็นโคนตอกเข้าไปในรูไม้ไผ่ หรือใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นด้ามถือก็มี ตัวขอจะแน่นยิ่งขึ้น ถ้าใช้ครั่งลนไฟเชื่อม พอครั่งเย็นจะยึดเหล็กที่ทำเป็นขอจนแน่น ปลายเหล็กเป็นขอเผาไฟให้แดงใช้ค้อนทุบให้แหลมคม บางทีก็ใช้ตะไบถู การใช้ขอฉายจะใช้ในเวลานวดข้าว หรือนวดถั่ว การนวดในสมัยก่อนจะใช้ควายหลาย ๆ ตัว เดินวนไปตามฟ่อนข้าวหรือฟ่อนถั่ว พอคาดคะเนว่าเมล็ดข้าวเปลือกหรือถั่วร่วงหล่นจากรวงมากแล้ว ก็จะใช้ขอฉายส่วนเป็นขอสงฟางต้นถั่วกลับไปมา เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกหรือเมล็ดถั่วหล่นมากองที่ลาน หากควายเดินเหยียบจนเมล็ดออกจากรวงหมดแล้ว ก็ใช้ขอฉายสงฟางออกให้หมด จะเหลือข้าวเปลือกกองในลานเท่านั้น ข้าวเปลือกกองอยู่อาจมีเศษฟาง เศษข้าวลีบปนอยู่ จะนำไปวีข้าว หรือใช้พลั่วสาดข้าวอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะขนเก็บขึ้นยุ้งฉาง

ปัจจุบันการใช้ขอฉายหรือคันฉาย สำหรับสงฟางไม่ค่อยมีใช้กันแล้ว เพราะมีเครื่องจักรกลทันสมัย พอใส่ฟ่อนข้าวเปลือกลงไป จะแยกเมล็ดข้าวเปลือกออกจากรวงข้าวได้เลย ข้าวเปลือกจะไหลมากองรวมกันอีกที่หนึ่ง ส่วนฟางข้าวจะปลิวไปกองอีกส่วนหนึ่ง

การเก็บรักษาขอฉายให้คงทนควรลนไฟบ่อย ๆ เพราะจะเป็นการป้องกันตัวมอดกัดกินเนื้อไม้

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ทองใบ วงศ์ทิพย์, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑๒/๑๑ ต.ห้วยถั่วเหลือง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
๒. น่วม มาบุญ, นาง อายุ ๗๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘/๓ ต.ห้วยถั่วเหลือง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์
๓. เมี้ยน แก่นท่าตาล, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๓/๘ ต.ท่าช้าง อ.พรหมพิราม จ.พิษณุโลก
๔. ร่วน ฟื้นตน, นาย อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๘ ต.โตนด อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย
๕. ละเมียด พันธุ์ภักดิ์, นาง อายุ ๖๘ ปี
บ้านเลขที่ ๙/๓๔ ถ.วิสุทธิ์กษัตริย์ อ.เมือง จ.นครสวรรค์

ขุบ

ขุบ เป็นเครื่องมือในการทำนาโดยใช้ควายหรือวัวลาก เพื่อย่อยดินและบดหัววัชพืชให้จมในดิน เรียกว่า "ตีเทือกน้ำ" เป็นการเตรียมดินก่อนปลูกต้นข้าวที่ชาวบ้านเรียกว่า ดำนา

เวลาถึงฤดูทำนา จะใช้วัวหรือควายไถนาก่อน ๒ - ๓ ครั้ง ก้อนดินจากการไถนั้นก้อนจะโต จึงจำเป็นต้องทำก้อนดินให้ละเอียดขึ้นโดยใช้คราดก่อน ถ้าเป็นดินเหนียวหรือมีวัชพืชมากจะใช้ขุบช่วยบดทับวัชพืชให้จมดิน เพื่อให้เน่าเร็วเพราะจะได้ดำนาได้ง่ายและสะดวก การเตรียมดินดังกล่าวต้องใช้ขุบตีย่อยก้อนดินให้ร่วนละเอียด ขุบและคราดจึงใช้ในหน้าที่เหมือน ๆ กัน แต่ชาวบ้านมักใช้ขุบในแปลงนาที่หักร้างถางพงใหม่ ๆ ยังมีตอไม้อยู่มาก ๆ หรือมิเช่นนั้นก็มีหญ้าหรือหญ้าคาขึ้นมาก ๆ เฟืองขุบที่พูจะบดทับหญ้าให้จมลงไป บางทีไม่ต้องใช้คราดเลยถ้าดินร่วนซุยอยู่แล้ว เพียงแต่ใช้ขุบตีเมื่อเป็นโคลนเลนแล้วก็ดำนาได้เลย ส่วนคราดจะใช้กับแปลงนาที่ทำมานานไม่ค่อยมีตอไม้ หากมีตอไม้มากลูกคราดหรือซี่คราดจะครูดตอไม้หักได้ง่าย

ตัวขุบจะทำมาจากท่อนไม้ทั้งท่อน ไม้ที่ทำขุบเป็นไม้เนื้อแข็งมีความยาวประมาณ ๒ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางตัวขุบประมาณ ๒๕ เซนติเมตร ใช้ขวานถากไม้ให้เป็นเฟือง ๗ เฟือง เฟืองจะทำหน้าที่ย่อยดิน เวลาขุบหมุนที่ปลายท่อนขุบทั้ง ๒ ด้าน ทำเดือยกลม ๆ ไว้ เพื่อเป็นเพลาสอดกับไม้ตั้งที่เจาะรูไว้สำหรับใส่เดือย ตีไม้ยึดหรือทำเดือยใส่ไม้ตั้งหรือลูกตั้งนั้น ทำคานไม้ยาว ๆ ๒ ท่อน ยึดกับตัวขุบ ใช้ควายหรือวัวลาก โดยปลายคานไม้จะใช้ลิ่มตีสลับตอกยึด เมื่อใช้งานชาวบ้านเรียกว่า ตีขุบ ใช้ควายหรือวัว ๑ คู่มาเทียมแอก ใช้หนังเกลียวหรือเชือกที่มีขนาดใหญ่ ๆ ผูกรัดกับแอกตรงกลางนำมาคล้องกับคานขุบ

เมื่อควายหรือวัวเดินขุบจะหมุนตีดิน การตีขุบจะตีไปเรื่อย ๆ จนกว่าดินจะเหลวจนสามารถดำนาได้ ถ้าทำขุบขนาดเล็กอาจจะใช้ควายตัวเดียวลากก็ได้ ส่วนใหญ่จะใช้วัวควายเป็นคู่ ๆ เพราะขุบมีขนาดใหญ่และหนัก

ปัจจุบัน ขุบแทบไม่ค่อยมีใช้ เพราะรถไถนาใช้ผาลชอยดินให้ร่วนสะดวกแก่การเตรียมดินเพื่อใช้ปลูกข้าว

มีขุบอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ขุบทอย ขนาดไล่เลี่ยกันแต่เป็นลูกทอยซึ่งเป็นไม้ซี่แบน ๆ ตอกไปทั่วแกน

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กุล แก้วสีเขียว, นาย อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๑/๘ ต.โป่งแดง อ.เมือง จ.ตาก
๒. ตั้น หมีคง, นาย อายุ ๖๔ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘๒ หมู่ ๓ ต.บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก
๓. เรียง นาคอินทร์, นาง อายุ ๗๙ ปี
บ้านเลขที่ ๘๓ หมู่ ๓ ต.วัดโบสถ์ อ.วัดโบสถ์ จ. พิษณุโลก
๔. เสริม ถาวร, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๖ ต.พรานกระต่าย อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร
๕. หวัน อินตะขันธ์, นาย อายุ ๘๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ ๗ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

ครกกระเดื่อง

ครกกระเดื่อง เป็นของใช้พื้นบ้านซึ่งใช้สำหรับตำข้าว ตำถั่ว ตำข้าวโพด และตำแป้ง เป็นต้น บางทีก็เรียกว่า "ครกกระดก" หรือเรียกว่า "มอง" ก็มี

ปัจจุบันการใช้ครกกระเดื่องมีใช้กันน้อยมาก จะมีอยู่บ้างในบางหมู่บ้านที่ไม่มีโรงสีข้าว หรืออาจจะอยู่ห่างไกล พวกชนกลุ่มน้อยบางพวก เช่น พวน โซ่ง แม้ว อีก้อ ซึ่งอยู่ในเขตหัวเมือง ฝ่ายเหนือ ยังคงใช้ครกกระเดื่องกันอยู่มากพอสมควร

ตัวครกทำด้วยท่อนไม้ขนาดใหญ่ ตัดให้เป็นท่อน สูงประมาณ ๕๐-๖๐ เซนติเมตร ขุดส่วนที่สำหรับใส่เพื่อตำข้าวหรือสิ่งอื่น ๆ ให้เป็นเบ้าลึกลงไป ให้สามารถบรรจุเมล็ดข้าวเปลือกได้ครั้งละเกือบ ๑ ถัง ทำคานไม้ยาวประมาณ ๓-๔ เมตร เพื่อใช้สำหรับเจาะรูเส้าหรือสากไว้ตำข้าว ตั้งเสา ๒ ต้นฝังดินให้แน่นอยู่ในแนวเดียวกัน กลางเสาทั้ง ๒ ต้นใช้สิ่วเจาะรู หรือบากไม้ให้เป็นร่อง แล้วสอดคานที่รูยึดเสาทั้ง ๒ ต้นให้ขนานกับพื้นดิน วางคานเส้าหรือสากให้ค่อนไปอยู่ปลายคานด้านตรงข้ามกับสากใช้คานสากตอกยึดกับคานไม้ที่ยึดเสา ๒ ต้น

วิธีใช้ จะวางครกไม้ให้ตรงกับเส้าหรือสาก เมื่อใส่ข้าว ข้าวโพดที่เป็นฝัก ๆไปแล้ว จะใช้แรงเหยียบที่ปลายคาน ด้านที่ยึดติดกับเสา ๒ ต้น เมื่อใช้แรงเหยียบกดลงไป สากจะยกขึ้นเหมือนการเล่นไม้หก เวลาจะให้ตำสิ่งที่ต้องการก็ยกเท้าลง สากจะตำสิ่งของที่เราต้องการในเบ้าครก การตำข้าว ตำฝักถั่ว ตำฝักข้าวโพด จะต้องมีคนช่วยกัน คนหนึ่งเป็นคนเหยียบ อีกคนหนึ่งจะเป็นคนกวน หรือพลิกกับไปกลับมาให้สากทุบตำได้ทั่วถึง หากเมล็ดข้าวถูกแรงตำด้วยท่อนไม้สากบ่อย ๆ จะทำให้ข้าวเปลือกกะเทาะหลุดออก

จากเมล็ด ชาวบ้านจะนำเมล็ดข้าวสารไปใส่กระด้งอีกทีหนึ่ง เพื่อผัดให้เศษผงต่าง ๆ ปลิวออกไป แล้วเลือกเมล็ดข้าวเปลือก หรือเศษกรวดดินออกก่อนที่จะนำไปหุงต่อไป

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กล่อม นุชมี, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑ ต.โคกสลุด อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
๒. ละออ ไรแสง, นาง อายุ ๘๗ ปี
บ้านเลขที่ ๙๔ หมู่ ๓ ต.ดอนทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. สวรรค์ บุญคง, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๑๐ ต.นครป่าหมาก อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๔. แสน ใจบุญ, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๔ ต.แม่สลิด อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

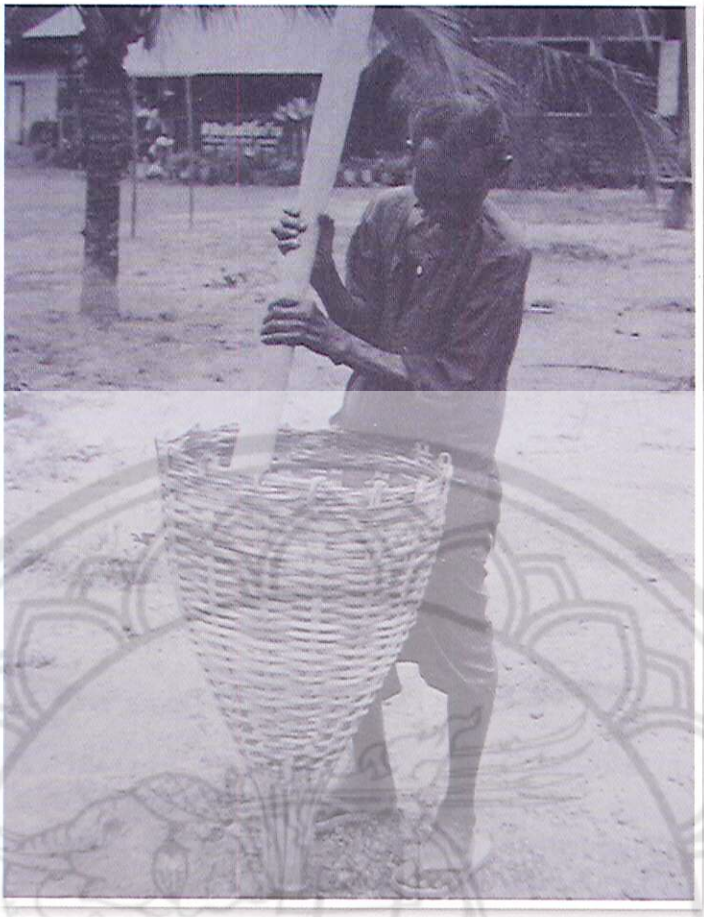

ครกข้าวโพด

ครกข้าวโพด หรือครกตำข้าวโพด เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของชาวบ้านสำหรับตำข้าวโพด เพื่อให้เมล็ดหลุดออกจากฝัก

ครกข้าวโพดสานด้วยตอกไม้ไผ่ มีลักษณะเหมือนครกไม้แต่จะสานปลายบานออก การทำครกข้าวโพดแทนครกไม้ก็เพราะว่าชาวบ้านทำไร่ข้าวโพดบางคนต้องไปเก็บฝักข้าวโพดในที่ของตนซึ่งอยู่ไกลบ้านมาก บางทีอยู่ตามป่าตามเขา ไม่สามารถนำเกวียนไปลากข้าวโพดออกมาได้ ต้องใช้กระบุงหรือตะกร้าหาบฝักข้าวโพดออกมา การหาบทั้งฝักจะหนักแรงโดยเปล่าประโยชน์ และภาชนะสำหรับหาบ อาจบรรจุข้าวโพดได้น้อย เมื่อกลับไปถึงบ้านก็ต้องตำข้าวโพดหรือแกะเมล็ดข้าวโพดอยู่แล้ว ฉะนั้นการออกไปหักฝักข้าวโพดไกล ๆ ชาวบ้านจะทำให้เสร็จสิ้นในระหว่างอยู่ในไร่ข้าวโพดข้าวโพดที่ชาวบ้านตำนี้เรียกว่า "ข้าวโพดแป้ง" หรือ "ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์" ปลูกข้าวโพดชนิดนี้ไว้สำหรับขายเมล็ดโดยเฉพาะเวลาหักข้าวโพดในไร่เสร็จแล้วชาวบ้านที่ไปด้วยกันหรือไปลงแขกนั้น จะทำครกไม้ไผ่อย่างง่าย ๆ ในเวลานั้น เมื่อตำข้าวโพดเสร็จก็ทิ้งเลย

ตัวครกไม้ไผ่ทำด้วยไม้ไผ่ป่าลำใหญ่ ๆ มีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ ๑๐ เซนติเมตรขึ้นไป คัดเลือกไม้ไผ่ปล้องถี่ ๆ ตัดยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้มีดผ่าปลายไม้ออกเป็นซี่ ๆ ประมาณ ๒๐ ซี่ ผ่าลึกลงไปที่โคนไม้ให้เหลือปล้องไว้ ๓-๔ ปล้อง เพื่อทำเป็นที่ตั้งครกฝังดินไว้เหลาข้อภายในออกให้หมด จักตอกเส้นยาว ๆ แบบหนามีผิวติดเพราะจะได้แข็งแรงทนทานในเวลาตำ ใช้ตอกสานจากก้นขึ้นมาส่วนปลายเป็นลายขัด บริเวณก้นจะสานลายขัดห่าง ๆ เพื่อให้เม็ดข้าวโพดลอดช่องล่วงหล่นได้ ปลายปากครกจะบานออกสานด้วยลายขัดทึบ

การใช้ครกข้าวโพด ต้องทำสากมือหรือสากโยนในคราวเดียวกันด้วย ฝังครกข้าวโพดกับพื้นดินถากถางบริเวณตำข้าวโพดให้เรียบหรืออาจใช้เสื่อลำแพนปูพื้น ใส่ฝักข้าวโพดเกือบครึ่งครกใช้สากตำ การตำอาจช่วยกันครั้งละ ๓-๔ คน ดังนั้นต้องทำสากไม้หลาย ๆ อัน ฝักข้าวโพดเมื่อถูกตำเมล็ดจะหลุดจากฝัก หากฝักไปขัดถูกับตอกก็จะช่วยให้เม็ดหลุดออกได้ง่ายยิ่งขึ้น เมล็ดข้าวโพดจะลอดช่องตอกส่วนล่างหรือส่วนก้นซึ่งสานไว้ห่าง ๆ หล่นมากองกับพื้น แล้วกวาดรวมกันใส่กระบุงหาบกลับบ้าน

ในปัจจุบันไม่มีการใช้ครกไม้ไผ่แล้ว เพราะเส้นทางคมนาคมค่อนข้างสะดวกขึ้น เส้นทางเกวียนรถเข้าไปถึง ประกอบกับมีเครื่องจักรกลสีข้าวโพดได้อย่างรวดเร็ว ครกข้าวโพดซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ดังกล่าวนี้ จึงไม่มีผู้ใดคิดทำขึ้นมาใช้อีก

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กล่อม นุชมี, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑ ต.โคกสลุด อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
๒. ละออ ไรแสง, นาง อายุ ๘๗ ปี
บ้านเลขที่ ๙๔ หมู่ ๓ ต. ดอนทอง อ. เมือง จ. พิษณุโลก
๓. สวรรค์ บุญคง, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๑๐ ต.นครป่าหมาก อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๔. แสน ใจบุญ, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๔ ต.แม่สลิด อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

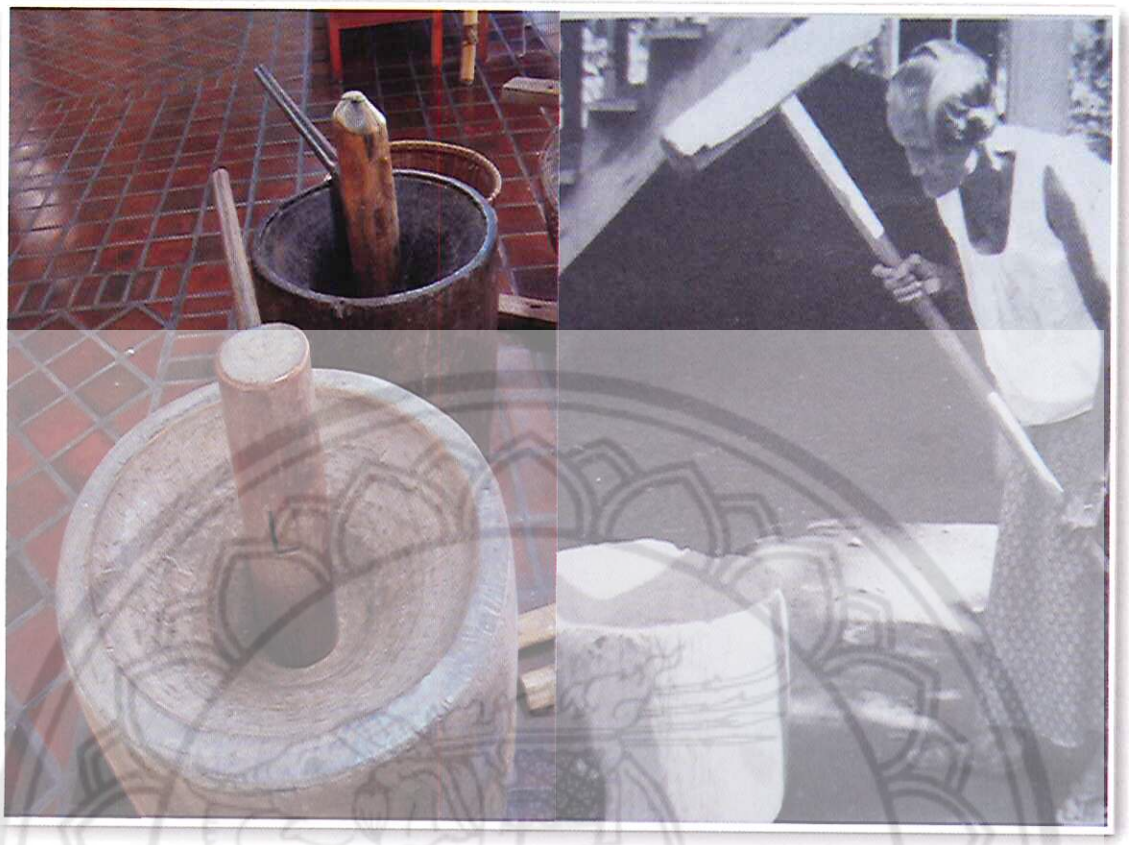

ครกไม้

ครกไม้ มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ครกซ้อมมือ ครกตำข้าว เป็นต้น ครกไม้เป็นของใช้สำหรับตำข้าวเปลือก ตำงา ตำถั่ว ตำแป้ง ตำข้าวเม่า แต่ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนมุ่งใช้เพื่อตำข้าวเปลือกเป็นหลัก เพราะสมัยนั้นยังไม่มีโรงสีข้าวเหมือนในปัจจุบัน ชาวบ้านจึงต้องหาวิธีตำข้าวเปลือกให้เป็นเม็ดข้าวสารไว้หุงกิน จึงคิดประดิษฐ์ครกไม้ขึ้นมา

ครกไม้จะใช้ท่อนไม้ใหญ่ทั้งลำต้น มักเป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้มะค่า ไม้พะยอม ฯลฯ ชาวบ้านตัดท่อนไม้ยาวประมาณ ๑ เมตร ตัดหัวตัดท้ายให้ผิวราบเรียบเสมอกัน เพราะเมื่อเวลานำครกตั้งไว้จะได้ตั้งได้ตรงไม่กระดกเอียงไปมาได้ จากนั้นเจาะส่วนตรงกลางด้านบนของท่อนไม้ให้เว้าลึกลงไปเหมือนครกหิน การเจาะลึกจะใช้ขวานโยนฟันและค่อยตกแต่งไปเรื่อย ๆ ให้ปากครกกว้างกันครกลึกสอบเข้าเป็นหลุมลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร

เมื่อทำครกเสร็จแล้วต้องทำสากซึ่งทำได้ ๒ วิธีการ

๑. ทำสากมือชนิดใช้ไม้ท่อนเดียวกลม ๆ ยาวประมาณ ๒ เมตร เหลาให้คอดกิ่วตรงกลาง เพื่อเป็นมือจับปลายสาก ๒ ข้างมนใช้สำหรับตำข้าว

๒. ทำสากชนิดใช้ไม้ ๒ ท่อน คือ ท่อนหนึ่งสำหรับตำ อีกท่อนหนึ่งเป็นมือจับ เรียกว่า สากโยนหรือสากมือ

การตำสิ่งของต่าง ๆ เช่น ตำข้าว ตำงา ตำพริก ตำแป้งขนมจีน และอื่น ๆ อาจตำคนเดียว หรือ ๒-๓ คนก็ได้ ถ้าตำหลายคนต้องตำสลับกัน เมื่อตำสิ่งของละเอียดจะมีคนคอยใช้มือกลับไปกลับมาให้

ตำทั่วถึงกัน ในปัจจุบันครกดังกล่าวนี้นับวันจะหมดไป เพราะความไม่สะดวกในการใช้ ยังมีใช้อยู่บ้างตามแถวชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ

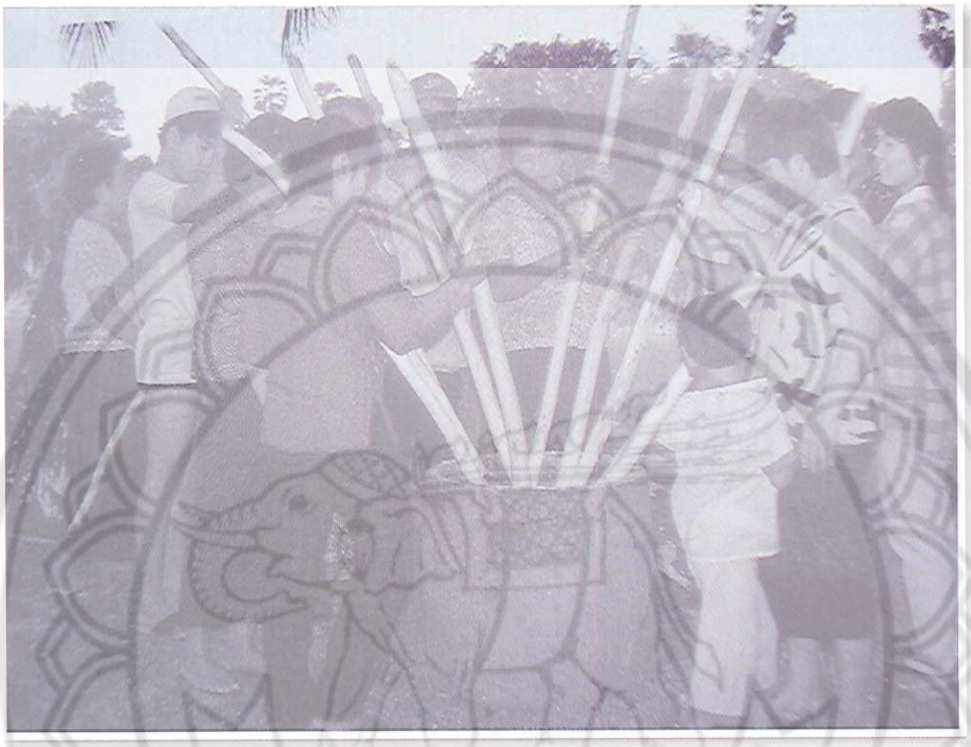

ผู้ให้ข้อมูล

๑. กล่อม นุชมี, นาย อายุ ๖๖ ปี
บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๑ ต.โคกสลุด อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
๒. ละออ ไรแสง, นาง อายุ ๘๗ ปี
บ้านเลขที่ ๙๔ หมู่ ๓ ต.ดอนทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๓. สวรรค์ บุญคง, นาง อายุ ๖๒ ปี
บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๑๐ ต.นครป่าหมาก อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก
๔. แสน ใจบุญ, นาย อายุ ๗๘ ปี
บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ ๔ ต.แม่สลิด อ.บ้านตาก จ.ตาก
๕. อินทร์ สิงห์หอม, นาย อายุ ๗๕ ปี
บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๓ ต.คณฑี อ.เมือง จ.กำแพงเพชร